II. 4. 536.

Proprietatea Bibliotecii
Universităţii Iaşi
II-4536

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1698/1896

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1648/96

MEDITAȚIILE

LUI

GR. ALEXANDRESCU

STUDIU LIT...

I. CĂVĂNESCU

BUCUREȘCI
TIPOGRAFIA «NOUĂ» GR. PANAITESCU
1896

Prețul 1 leŭ

92

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1698
1896

MEDITAȚIILE

LUI

GR. ALEXANDRESCU

STUDIU LITERAR

DE

I. GĂVĂNESCU

BUCUREȘCI
TIPOGRAFIA «NOUĂ» GR. PANAITESCU
1896

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REÎNREGISTRAT
5 JUN. 1939
Biblioteca Universității Iași
1698 | 1826

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MEDITAȚIILE LUĬ GR. ALEXANDRESCU

I

Două căĭ s'ar putea lua spre a cerceta şi expune sistematic ideile unuĭ autor. Am putea proceda prin a pune autoruluĭ anumite întrebărĭ relative la problemele ce ne interesează pe noĭ şi a căuta în opera luĭ indicaţiunĭ, directe saŭ indirecte, carĭ ne-ar conduce la un răspuns. Am putea întreba, bunăoară, ce crede Grigore Alexandrescu despre fericire, despre idealul şi viitorul neamuluĭ săŭ, despre natura şi soarta omuluĭ, saŭ despre oare-care altă ces-

tiune care în momentul acela ne-ar interesa mai mult.

Acesta ar fi mijlocul de a face să vorbească un autor, cam cu orî-ce preţ, despre ce ne pasă nouă atunci, nu despre ce i-a păsat luî mai mult. E un fel de intervieware *post mortem*.

Altă procedare este a lăsa pe însuşî autor să vorbească de ce-î arde luî mai mult, a culege apoî, în sistem, ideile împrăştiate icî-colea asupra diferitelor probleme de carî mintea luî a fost preocupată şi inima luî sbuciumată.

Poate că multe din cestiunile zileî nu vor fi numaî — decît atinse, în chipul acesta. Dar autorul nu era ţinut să anticipeze vieaţa societăţeî noastre. El a trăit din viaţa timpuluî său. Şi noî voim să avem psihologia fidelă a personagiuluî şi a epoceî sale, pe cît se poate iar nu soluţiunî la problemele vieţeî noastre de azî. Pentru greutăţile existenţeî noastre, fie individuale fie colective, trebue să ne trudim noî mintea spre a găsi un răspuns, iar nu să

mergem la mintea morților, carĭ aŭ fost destul de vĭĭ pentru timpul și nevoile lor.

Voiŭ numi prima metodă, *subiectivă*, pentru că subiectul cercetător își pune în primul rînd interesele sale; pe a doua, metoda *obiectivă*, pentru că autorul cercetat e considerat pe cît se poate în sine.

Natural că e greŭ a separa în practică aceste două metode, așa ca să întrebuințăm *esclusiv* saŭ numaĭ pe una sau numaĭ pe alta. Cu toate că înclin, în cazul de față, pentru cea obiectivă, nu tăgăduesc că'mĭ va plăcea cîte o dată, de curiozitate, să cercetez părerea unuĭ așa distins spirit, ca *Gr. Alexandrescu*, asupra vre-uneĭ probleme, încă arzătoare, care l-a preocupat poate numaĭ în treacăt și incidental.

Pe calea indicată se restaurează cuprinsul sufletesc, de ideĭ și sentimente, al poetuluĭ. Nu întreaga luĭ viață psihică, negreșit. Poate nicĭ cele maĭ tarĭ și intensive momente. In tot cazul,

dintre momentele tarĭ şi intense, acelea carĭ aŭ permis o manifestare artistică. Vom avea, deci, dintre fazele evoluţieĭ psihice, poate tocmaĭ pe cele maĭ complecte şi armonice, cînd facultăţile de simţire şi de espresiune nu se suprimă una pe alta, prin esces saŭ prin «defect». Se suprimă prin esces, cînd inima, prea plină de afectele sale covîrşitoare, zace oare cum sub greutatea lor în o stare pasivă, care nu'ĭ lasă nicĭ măcar ideia uneĭ uşurărĭ prin plîngere, necum prin cîntare poetică. Se suprimă echilibrul prin «defect», cînd inima, goală de emoţie adevărată, se sileşte a simula şi imita unele durerĭ saŭ bucurĭ închipuite, pentru descrierea cărora negreşit nicĭ expresia nu va fi decît searbădă, moartă, factice. Aceasta despre partea factoruluĭ psihic emoţional.

Acelaşĭ dezechilibru ne-estetic se produce cînd, din o cauză saŭ alta, se iveşte în partea factoruluĭ de espresiune fie escesul, fie «defectul». Escesul, constînd în limbuţia prolixă, lucsuriantă, *recher-*

chèe, duce la aceeaşĭ impresie de afectare ca şi lipsa de emoţie într'un potop de vorbe de efect. Defectul de espresie, neputinţa de a formula complect saŭ cît de aproximativ o stare psihică intensă, echivalează cu mediocritatea talentuluĭ, care poate sta alăturĭ cu o mare putere de simţire.

In cele maĭ frumoase producte artistice ale unuĭ suflet simţitor de poet talentat, găsim tocmaĭ momentele de echilibru între puterile de simţire şi de esprimare.

Odată aceste momente găsite şi puse în ordine sistematică, ele aŭ nevoie de a fi esplicate. Simpla lor formulare ne ajută numaĭ a reconstitui natura *tale quale* a poetuluĭ. Aceasta e negreşit mult; e de sigur primul pas pentru or-ce analiză maĭ departe. Dar trebuinţa noastră intelectuală nu se mulţumeşte cu atîta, cere să aflăm cum s'aŭ produs acele elemente constitutive ale inimeĭ poetuluĭ, şi de ce aŭ dat ele naştere tocmaĭ acestor producte, acestor mani-

festări, cari alcătuiesc vieaţa luĭ artistică.

Ne trebue atunci, spre a ne mulţumi aceste trebuinţe ale inteligenţeĭ, să cunoaştem, pe cît se poate maĭ de aproape, vieaţa întreagă a poetuluĭ. Trebuĭe să ştim ce temperament şi caracter aŭ avut părinţiĭ şi rudele din linie ascendentă, ce înrîurire a căpătat dela mediul în care a crescut, dela educaţia în familie, dela tovarăşiĭ de copilărie, dela cărţile ce a citit, etc. Aceste cercetări ne vor face să ne dăm seama de caracterul şi temperamentul scriitoruluĭ, de ideile şi sentimentele ce-l preocupă maĭ mult. D'aci, din elementele ereditare şi esperimentale, se urzeşte şi se ţese fondul primitiv al vieţeĭ sufleteştĭ, unde vor veni să'şĭ ia loc momentele cele maĭ decisive ale desvoltăriĭ individuluĭ. Şi ca să înţelegem pentru ce opera luĭ artistică, se compune tocmaĭ din cutarĭ şi cutarĭ producţiunĭ, maĭ avem nevoĭe să cunoaştem evenimentele, fie intime fie publice, la cari a luat parte scriitorul.

Biblioteca Universității Iași

Din nenorocire, aceste date ne lipsesc pentru mai toți și pentru cei mai principali poeți ai noștri. Abia dacă Eminescu face *intru cît-va* escepție.

Marea lui nenorocire i-a servit și de noroc în această privință, — adică de noroc nu pentru el, ci pentru critica literară; căci s'a căutat a se studia condițiile lui de viață și de naștere, spre a se da o esplicare groazniculuĭ dezastru al uneĭ așa de frumoase inteligențe.

De aceea, în genere, critica noastră literară e nevoită a se mulțumi cu prea puțin în ce privește esplicarea opereĭ de artă. Ea nu poate s'o deducă în mod sigur din natura poetuluĭ, pe care n'o cunoaște decît tot și numaĭ din opera luĭ de artă. Așa că rolul se schimbă. In loc d'a putea să ne explicăm opera de artă din natura artistuluĭ dată prin ereditate și educație, suntem nevoiți a căuta să restabilim natura poetuluĭ din opera luĭ de artă.

Cel mult dacă ne rămîne mijlocul d'a esplica felul opereĭ de artă,

direcţia ei intelectuală, mai mult de cît emoţională, din condiţiile istorice şi sociale ale ţărei şi ale mediului sau claseĭ sociale în care a trăit autorul ei. Evenimentele generale politice, aspiraţiile ordineĭ sociale ale uneĭ epoce, fiindu-ne cunoscute, în trăsurile lor principale, tot ce poate face criticul cu deprinderĭ ştiinţifice este de a pune în legătură causală acele stărĭ politice-sociale cu opera de artă. Dibăcia luĭ constă în a face verosimilă această apropiere, care de ordinar, tocmaĭ pentru-că esplică prea mult, esplică în particular prea puţin. De acest mijloc s'a servit la noĭ în studiile sale de critică literară, d-l Gherea,

Nu maĭ încape îndoială că ce am voi noĭ să ştim, e anume tocmaĭ ce cause speciale, determinate, aŭ pricinuit naşterea cutăror producţiunĭ literare. Aceasta n'o poate urmări critica noastră.

Vedeţĭ însă pînă la ce detaliĭ a putut ajunge critica străină în studiul ei asupra marilor poeţĭ din occident. *Lord Byron*,—pentru a nu lua decît un exem-

plu din atîtea altele — e esplicat, dacă nu complect, — lucru imposibil pentru o individualitate atît de complecsă şi complicată — dar îndestul, ca să ne mulţumească primele şi cele maĭ urgente trebuinţe intelectuale. Temperamentul luĭ e dedus din natura părinţilor şi a strămoşilor, caracterul luĭ din cele dintîĭ înrîuriri ale educaţieĭ; subiectul poeziilor sale, materialul de ideĭ ce le alcătuesc, felul imaginilor, sunt căutate şi găsite în peripeţiile vieţiĭ poetuluĭ, în experienţa luĭ.

In poemele sale *Child Harold*, *Don Juan*, *Ghiaurul*, etc., se văd reminiscenţe viĭ din călătoriile sale prin Spania, Italia, Grecia, Albania. Unele pasagiĭ şi scene se ştiŭ anume cum sînt luate de pe natură, din intuiţia directă, ba chiar din întîmplările sale. Maĭ la fie-care rînd resună o suvenire din viaţa luĭ, pe care criticul poate s'o urmărească şi să arate unde şi cînd şi-a făcut intrarea în sufletul poetuluĭ. Cîntecul «Fata din Atena» se referă la o dragoste trecătoare a luĭ By-

ron cu una din fetele unuĭ funcţionar dela consulatul englez din Atena. Cutare parte din *Child Harold* (cînt. II), cutarĭ bucăţĭ lirice (*La Florenţa. Intr'un album. In timpul uneĭ vijălĭ* etc.) amintesc dragostea luĭ cu D-na Spencer Smith în insula Malta. In «*Asediul Corintuluĭ*», colorile înfiorătoare ale descrierĭĭ scenelor de măcel sînt luate după o privelişte reală din Constantinopoli, unde a văzut cîinĭ muşcînd dintr'un cadavru. Impresiile luĭ din trecerea înnot a strîmtoarĭĭ Dardanelele, dela Sestos la Abidos, i-aŭ servit ca material în zugrăvirea uneĭ scene din *Don Juan*.

Nu vreaŭ să înmulţesc exemplele. Se pot găsi în abundenţă în criticiĭ carĭ aŭ studiat opera luĭ Byron, (*Taine, Brandes*, etc.).

Dacă nu s'ar cunoaşte aceste particularităţĭ, valoarea întrinsecă a poezieĭ n'ar scădea, negreşit, dar efectul emoţional asupra cititoruluĭ ar fi de zece, de o sută de orĭ maĭ mic. Vorbele şi imaginile poetice n'ar deştepta în su-

flet decît un echoŭ mărginit, n'ar aminti suveniri din trecutul poetuluĭ. Aste amintiri fac să se apropie, prin simpatie, emoţia cetitoruluĭ—deşi încă de departe — de cea simţită de autor însuşĭ în situaţia psihică a concepţieĭ poetice.

Deosebit de aceasta, se maĭ adaugă plăcerea decursă din înţelegerea maĭ deplină a lucruluĭ.

Critica noastră nu poate să ne orienteze în taina intimă a causelor ce aŭ pricinuit cutare producţie lirică saŭ satirică a luĭ *Alexandrescu*, bunioară. In ce împrejurare a scris el, d. es. celebra poezie *Anul 1840*? Ce l'a determinat la aceasta? Ce fapte recente, ce planuri, ce lupte, ce îndemnuri? Cu ce ocasie a scris el spiritualele luĭ epistole? La ce eveniment se raportează anume cutare fabulă? Cine e «boul» ajuns în post mare? Cine e «cîinele» care numaĭ cu ceĭ mariĭ egalitate vrea? Ce l'a făcut pe Alexandrescu anume să se gîndească la «toporul» cu coadă şi fără coadă?

Saŭ, întorcîndu-ne la producţiile luĭ lirice, ce împrejurărĭ aruncă sufletul luĭ în patima dragosteĭ descrise aşa de adînc şi de mişcător în atîtea poeziĭ arzătoare? Cine este Emilia, cine Elisa, carĭ îl inspiră? Nu ştim nimic.

Curiositatea ce ne împinge a cunoaşte maĭ de aproape persoanele, obiectul afecţiunilor adînci ale unuĭ poet, nu e de natura curiosităţeĭ care constitue caracterul mahalagismuluĭ de orĭce fel, chiar literar. Nu de setea de scandal, ci de dorul de a înţelege firea artistuluĭ am fi curioşĭ să ştim cine este, ce calităţĭ sufleteştĭ saŭ trupeştĭ a avut cutare saŭ cutare femeie, de care s'a fermecat simţirea poetuluĭ.

Cine studiază pe *Byron* saŭ pe *Schiller*, poate să spună cu de amănuntul chipul şi caracterul, ideile şi vieaţa Lady-ĭ Lamb, care a jucat un rol însemnat în viaţa luĭ Byron, saŭ a D-neĭ von Kalb, care a influenţat atît de mult pe Schiller. Numaĭ vorbesc de biografia altor poeţĭ şi scriitorĭ marĭ, pre-

cum, *Rousseau*, *Gœthe*, *Voltaire*, *Musset*, *Diderot*, etc. Critica a pătruns în viața lor intimă, cunoaște pasiunile lor dureroase, înțelege nașterea și felul acestora, studiind calitățile saŭ defectele ființelor carĭ le-aŭ inspirat.

In necunoștință de datele causale, necesare la explicarea mulțumitoare a opereĭ artistuluĭ, ce ne rămîne de făcut? Să studiem opera în sine, în legătura, în consecuența eĭ logică și estetică: să relevăm ideile și simțimintele, căutînd a le coordona și a le înțelege prin datele fragmentare respîndite pe icí pe colo în operă; să le reducem la criteriul adevăruluĭ o-obiectiv, spre a judeca de justeța lor și de gradul de echilibru sufletesc, de armonia psihică a autoruluĭ cu condițiile obiective ale vieței și lumeĭ; să punem în evidență valoarea estetică a formeĭ în care s-aŭ exprimat acele gîndirĭ, independent de adevărul saŭ de falșitatea lor. Pe lîngă aceasta maĭ rămîne a studia opera în efectele eĭ, bune saŭ rele.

Ea este un fenomen, care nu are numaĭ îndărătul săŭ legăturĭ cu lumea, stînd în raportul de efect către o *cauză* anterioară, ci, în lanţul causal neîntrerupt, joacă la rîndul săŭ rolul de causă, are deci urmărĭ, are efecte. Dacă nu putem să ne urcăm în sus departe spre obîrşia causală a fenomenulnĭ numit operă de artă, maĭ de grabă ne putem coborî de la el şi urmări resultatele luĭ psiho-sociologice.

E decĭ o programă de studiĭ literare desul de vastă. Punctul de plecare, ce trebue să se presupună ca fixat deja, este negreşit, maĭ întîiŭ de toate, *relevarea şi sistematisarea logică a ideilor şi sentimentelor cuprinse în opera unuĭ scriitor*. In aceasta se cuprinde, fără îndoială şi înţelegerea acorduluĭ năuntric al acestor date psihice între ele, sprijinul ce'şĭ daŭ ele, unele altora, spre a se susţine cu toatele într'un sistem unitar psihic, spre a se explica unele pe altele ca elemente ale aceluiaşĭ organism. Rămîne în urmă, ca sarcină critică ulterioară, după ce

s'aŭ stabilit raporturile interne, să se caute cele externe, dintre acele stărĭ şi schimbărĭ sufleteştĭ de o parte şi causele or efectele lor obiective de altă parte. După critica *statică*, poate urma cea *dinamică*, fie ascendentă, spre stabilirea causelor, saŭ descendentă, spre constatarea efectelor.

După cele spuse maĭ sus, ne vom mărgini, natural, de-o cam dată, la descrierea stărilor psihice constitutive ale opereĭ poetuluĭ şi la stabilirea şi înțelegerea raporturilor lor interne.

Maĭ întîĭŭ ne vom încerca a scoate, din chiar opera de artă, caracterul emoțional al poetuluĭ.

II

Ce caracter multilateral! Dacă n'am avea nicĭ-o notiță despre firea poetuluĭ din partea contimporanilor săĭ, dacă pe alocurea el singur nu s'ar zugrăvi, vorbind despre sine în versurile sale, tot am putea înțelege cît de complex e caracterul luĭ din varietatea afectelor și dispoziților sufleteștĭ manifestate în scrierile sale. Umor vesel și neagră melancolie, satiră arzătoare și patetism funebru, avînturĭ idealiste și desperătoare plîngerĭ, spirit glumeț și sbucium pasionat, toate acestea, în diferite tonurĭ și nuanțe, isbesc pe rînd sufletul cititoruluĭ.

Cine citește numaĭ o poesie, două, din Alexandrescu și încearcă a'șĭ face o idee de felul natureĭ luĭ emoționale, greșește. Ast-fel Eminescu s'a grăbit, cînd l'a clasat între desperațĭ. Și contimporaniĭ luĭ greșeaŭ, cînd îl judecaŭ după manifestările luĭ în cercurile sociale, unde omul caută să se presinte sub aspectul convențional ce i se pare maĭ sociabil, maĭ potrivit momentuluĭ saŭ maĭ avantajos intereselor sale.

Mîndrieĭ luĭ Alexandrescu îĭ convenia să se înfățișeze maĭ mult sub figura convorbitoruluĭ vesel, glumeț și spiritual, cîte-o dată chiar înțepător. Mîndrul preferă, la nevoie, a face maĭ bine pe alțiĭ să plîngă, decît a plînge el însuși în fața lumiĭ. Ce de lacrămĭ nu ascunde însă une-orĭ rîsul!

Alexandrescu ne spune singur:

Lumea mă crede vesel, dar astă veselie
Nu spune a mea gîndire, nu m'arată cum sînt.
E haină de podoabă, mască de bucurie,
Și mîhnirea mi-e numaĭ al inimeĭ vestmînt.

Oare să credem, cu toate acestea, în

total mărturisirea luĭ? Nu e cu putinţă ca ea să fie resultatul uneĭ ilusiĭ de observaţie internă şi de cunoaştere de sine? In orĭ-ce caz, aşa cum e formulată, e o exageraţie.

Dacă n'ar fi avut, pe lîngă fondul melancolic, arătat în destul în creaţiunele luĭ intelectuale, şi un fond tot aşa de firesc de veselie, nu s'ar fi putut susţine pînă la urmă, şi aşa de constant, în părţile sale de caracter glumeţ, şi n'ar fi dat naştere la creaţiunĭ artistice de un umor aşa de sănătos, ca cel din *Epistole*, *Satire* şi *Fabule*.

Omul face în definitiv asupra semenilor săĭ efectul natural al moduluĭ său de a fi în realitate. Şi după cum asupra unora Alexandrescu a făcut impresia de om vesel şi hazliŭ,—cum şi era— asupra altora a făcut impresie de spirit sarcastic, muşcător şi batjocoritor — cum iarăşĭ era.

Singur ne spune, în satira ce-şĭ adresează *Spiritului* său, credinţa ce avea lumea despre el. Se punea pe seama luĭ

tot ce se zicea rău de cine-va în lume. Presența luĭ într'o societate băga grija în toate inimele. Fie-care îșĭ cumpănea fapta și-și măsura vorba, ca în fața unuĭ esaminator riguros, care nu trece cu vederea nicĭ o greșală.

Fără a zice nimica, singura ta zîmbire,
De te-aĭ afla de față, e o 'nvinovățire.
In zadar te porți bine și lauzĭ cîte-o dată.
Chiar lauda în gură'ți de satiră-ĭ luată.

Citiți *Epistolele* luĭ, maĭ ales cea adresată luĭ *A. B. II.*, și veți vedea cum răsare, la tot rîndul, temperamentul vesel, și pornirea luĭ către satiră. Pe neașteptate, în mijlocul povestiriĭ, te pomenești cu cîte o săgeată, sburînd cînd în dreapta, cînd în stînga. In mintea luĭ se fac apropieri surprinzătoare. Din orĭce subiect, orĭ-cît de idilic, găsește ocasie să administreze, — în glumă! — o pișcătură usturătoare uneĭ persoane, unuĭ vițiu, uneĭ credințe. Spiritul satiric scapără din versurile luĭ în mod firesc și inevitabil. E o funcțiune normală

a natureĭ luĭ. Nu vezĭ nimic căutat, nimic forţat.

Descriind viaţa cîmpenească, atenţia luĭ e atrasă de micele ferestre ale caseĭ boereştĭ unde locuia, ferestre aşa de micĭ:

In cît ochiul ce le vede
Cu lesnire poate crede
Că se plătia altă dată
Vre-o dajdie însemnată
Sub nume de ferestrit,
Măcar că nu mi se pare,
Nicĭ unde-va am cetit,
Că la vre-o întîmplare
Nobilĭĭ să fi plătit.

Ghiara satiriculuĭ se întărîtă de această ideie şi descrierea luĭ poetică se întrerupe spre a da loc uneĭ sgîrieturĭ dureroase în contra claseĭ boereştĭ.

Ast-fel de năravurĭ proaste,
Dacă vre-o dată aŭ fost,
N'aŭ putut fi ale noastre,
Ci ale norodului prost.

Numaĭ el singur plăteşte
Fiind maĭ obişnuit.
Iar de ce nicĭ se vorbeşte,
Păcatul ar fi cumplit.

Pricina e delicată
Și prea puțin cîștigăm
La mulțimea ne'nsemnată
Adevăruri să arătăm.

Dar la vorbă neplăcută
Ca să nu ne încurcăm... ect.

Dacă într'un subiect, prin natura luĭ idilic, ştie Alexandrescu să presare înțepături sarcastice, nu maĭ încape îndoială că atuncĭ, cînd scrie dela început sub însuflarea demonuluĭ satireĭ, mulțimea loviturilor luĭ nu e întrecută de cît de varietatea lor. In citata scrisoare către A. B. II, aşa de admirabilă în totalitatea eĭ, dăm la urmă iar, pe ne-aşteptate, de vîrful uneĭ săgeți satirice, tocmaĭ cînd după modul cum vedem schimbîndu-se tonul, credem că s'a isprăvit cu atacurile. Aci victima ataculuĭ e chiar prietenul său. Alexandrescu se roagă de el, cu tot seriosul, să-l învețe ce să facă spre a se lăsa de versurĭ şi a trăi, ca şi dînsul, în «sfînta nelucrare». Şica răsplată pentru povața

ce-ĭ va da, el îĭ promite, că-ĭ va face o satiră.

Spune-mĭ cum pociŭ de rimă, de muze-a mă (desface,
Şi eŭ, drept recompensă, o satiră ţi-oiŭ face.

Nu numaĭ prieteniĭ nu scapă de floreta satireĭ luĭ Alexandrescu, dar nicĭ chiar poetul însuşĭ. El e aşa de ne astîmpărat, aşa de mult se amuseză cu mînuirea eĭ, încît une-orĭ o păţeşte, se înţeapă singur cu ea.

Negreşit loviturile ce'şĭ dă singur sunt menajate de instinctul de conservare. El se joacă doară cu ascuţişul armeĭ, ca un luptător, care îşĭ încearcă pe mînă tăişul sabieĭ, maĭ înainte d-a o îndrepta în contra adversaruluĭ; şi dacă din această încercare se naşte puţină durere şi ĭese ceva sînge, cu atît maĭ bine; durerea e îndulcită de bucuria că arma de luptă e bună. In acest joc interesant surprindem pe Alexandrescu în satira intitulată: «*Satira spiritului meŭ*».

Avem dreptate a bănui, a susține chiar, că Alexandrescu e victima uneĭ ilusiĭ de observație internă, sĭu că cel puțin îșĭ formulează imperfect gîndirea, cînd spune că veselia luĭ e numaĭ o mască și că fundul sufletuluĭ sĭu e numaĭ amărăciune. Maĭ esact ar fi putut spune, firește, că aceia carĭ îl văd numaĭ rîzînd, îșĭ fac o ideie falșă de el, dacă îșĭ închipuesc că de inima luĭ durerile nu se prind și că e incapabil a se opri asupra uneĭ experiențe triste și a se adînci în amarele eĭ întunecimĭ ucigătoare.

Adevărul e că sufletul luĭ a fost lăsat să încerce toate emoțiile de carĭ era capabil. In firea luĭ avea, în astă privință, —păstrînd proporțiile date — ceva maĭ mult din natura luĭ Byron, decît din a luĭ Goethe. Primul ar fi exprimat odată uimitoarea curiositate d-a simți d-aproape, maĭ direct decît prin simplă imaginație, impresiile sufletești ale unuĭ brigand. Sufletul, în care s'a plăsmuit *Corsarul* și *Lara*, nu era strein de ast-

fel de emoţiĭ. Negreşit Alexandrescu nu a mers aşa de departe cu ispitirea fireĭ sale propriĭ. Dar e şi maĭ depărtat de caracterul unuĭ Goethe, care, ca să nu-şĭ deranjeze echilibrul dulce al sufletuluĭ, refuza d-a merge să-şĭ vază prieteniĭ morţĭ şi ţinea maĭ mult a păstra în memorie plăcuta lor imagine vie, decît aceea a unor cadavre turburătoare.

Gama afectelor luĭ Alexadrescu e variată, maĭ variată decît a or-căruĭ alt poet al nostru.

N-am intenţia să complectez aci portretul luĭ psihic. E de notat însă, or-cît din treacăt, două trăsurĭ de natură opusă şi de ordinar separate, foarte rar unite într'unul şi acelaş suflet, maĭ ales în gradul de intensitate în care se găsesc la Alexandrescu.

Alăturĭ cu nota veselă şi glumeaţă relevată pînă aci, găsim una profund melancolică. Poate că astă faţă melancolică să fi fost, în adevăr, dispoziţia psi-

hică a poetuluĭ în minutele luĭ de singuratică reculegere intimă.

Un om plin de viață internă, care nu se simte pornit a-șĭ cheltui forțele în activitate practică, în frămîntărĭ politice, căutînd puterea, mărirea saŭ averea; un om, care cîntă:

Frumoasă singurătate,
Bunurile adevărate
In sînul tăŭ le am găsit;

și care, dacă provedința l-ar pune să-șĭ aleagă felul de viață ce-ĭ place maĭ mult, ar zice:

La cîmp, locaș de plăcere,
Eŭ mulțumit așĭ trăi,
Liniștit și în tăcere
Ziua mea așĭ împlini,—

natural că trebue să poarte în sufletul săŭ o rană, fie dela oamenĭ, fie dela soartă; căcĭ numaĭ sufletele sensibile, isbite în o ilusie adorată, se retrag în liniștea singurătățeĭ ca să-șĭ trăiască, oare-cum, moartea dureroasă a idealuluĭ perdut. Un as-fel de om cînd e poet se retrage ca să-șĭ cînte, singur cu el,

suferinţele, pe carĭ mîndria l-a făcut să le ascunză de ochiĭ lumiĭ.

Numaĭ că, în casul din urmă, cîntecul de jale, murmurat de poet în taina singurătăţeĭ, străbate, ca un fior de durere, o generaţiune, un popor întreg; el se aude peste zecĭ şi zecĭ de anĭ; iar cînd e plîngerea unuĭ geniŭ saŭ cînd se plînge o durere omenească maĭ obştească şi maĭ durabilă, atuncĭ se aude peste veacurĭ. Şi dacă n'am voi să admitem că Alexandrescu a fos un geniŭ, noţiune aşa de elastică şi de capriţioasă — incontestabil că a fost un om superior în toată puterea cuvîntuluĭ, un spirit de elită, de o limpezime de vederĭ pătrunzătoare şi uimitoare prin justeţa lor, o inimă nobilă şi aleasă, ce stă, în valoare morală, maĭ pe sus de faza de evoluţie a epoceĭ sale în genere.

E important a caracterisa *melancolia* luĭ Alexandrescu şi a invedera înălţimea luĭ morală.

III

Ar fi o greșală a vedea în Alexandrescu un *pesimist*, de felul luĭ Leopardi. Nu e nicĭ măcar *desperat*, după cum ni-l presintă Eminescu:

Palid stinge Alexandrescu sfînta candelă a sperărĭĭ

Nu e adevărat că Alexandrescu «stinge sfînta candelă a sperărĭĭ»: Sufletul bolnav al poetuluĭ «Epigonilor» l-a aperceput prin prisma durerilor și concepțiilor sale proprĭĭ. S'a văzut în el pe sine însușĭ.

Negreșit, Alexandrescu vede adînc în jalea nesfîrșită a durerilor lumiĭ. El însuși a fost adăpat din amarele eĭ unde. Inima luĭ e rănită. Gîndul luĭ, cu tot

umorul vesel şi inteligent, e înnecat în lacrămĭ, cînd se uită împrejur la tot ce-l interesează.

Cu toate acestea, chiar dacă une-orĭ ne vorbeşte de lume ca de un *izvor nesecat* de durere, înţelegem că, în definitiv, omul care încă *speră*, care crede în o forţă capabilă de a schimba, de la un moment la altul, axa lumeĭ morale şi a îndrepta mersul lucrurilor pe drumul idealuluĭ, nu poate fi pus alăturĭ cu blestemătoriĭ necondiţionaţĭ aĭ lumiĭ şi aĭ vieţiĭ. Concluzia filosofieĭ luĭ nu duce la *nirvana*, ca la singura fericire care ne desleagă din robia lanţurilor nenorocite ale existenţeĭ. El nu se abate descurajat sub greutatea restriştelor de tot felul. Poate încă să zică:

Să stăpînim durerea care pe om supune,
Să aşteptăm în pace al soarteĭ ajutor.
Căcĭ cine ştie oare şi cine îmĭ va spune
Ce va aduce ziua şi anul viitor?

In el nu s'a stins ideia despre posibilitatea fericirĭĭ în viitor.

Mîine, poimîne, poate, soarele fericirĭĭ
Se va arăta vesel pe orizon senin.
Binele ades vine pe urmele mihnirĭĭ
Şi o zîmbire dulce după-un amar suspin.

Nefericirea nu este dar un product fatal al naturĭĭ lucrurilor, nu e ceva inevitabil, şi universal, ci o situaţie trecătoare, un accident. Nu e funcţia normală a lumeĭ, ci o boală, şi încă o boală lecuibilă.

Ceva maĭ mult, el nu înţelege că *lumea* e nefericită, ci că *el* e nefericit. Restrînge la el şi asupra luĭ obiectul jaleĭ sale desnădăjduite. «De ce urăştĭ viaţa?» (p. 125) întreabă el pe o femeie tînără. Şi nu-ĭ dă dreptul să se plîngă, fiind încă aşa de tînără. Cît despre el, dacă e trist, el are de ce să fie. Cauzele întristărĭĭ sale le pune în încercările amare prin carĭ a trecut în viaţă.

Eŭ nu voĭŭ să adaug a ta melancolie,
Să-ţĭ zugrăvesc *icoana durerĭĭ omeneştĭ*,
Să desfăşor în ochi-ţĭ a mea copilărie...

. . . . . .

Să-ţĭ arăt împrejuru-mĭ un larg cerc de morminte
In care dorm fraţĭ, rude, părinţĭ ce mĭ-am iubit;
Să vezĭ *ce e durerea*, să vezĭ d'aveam cuvinte
Cînd chiar de provedinţă nevrînd m-am îndoit.

Să vezĭ apoĭ în lume cumplită răutate... (p.125)

Durerile marĭ ale vieţiĭ luĭ aŭ fost perderea celor iubiţĭ şi răutatea vrăşmaşilor. Pentru un suflet ce debordează de iubire, de simpatie, nicĭ nu pot fi alte lovituri maĭ sdrobitoare decît a perde pe ceĭ ce-l iubesc şi a se învîrti în cercul urelor nedrepte, maĭ ales cînd el însuşĭ nu poate urî.

Alexandrescu nu urăşte. O singură poezie respiră acest sentiment distrugător: *Adio,* adresată unuĭ consul rus. Şi acolo e maĭ mult revolta, e sacra indignare a patriotuluĭ în contra tiranieĭ străine. Ura în contra răuluĭ moral nu este un sentiment dezgustător. Dar cînd e vorba de greşelile omeneştĭ maĭ comune, datorite educaţieĭ, mediuluĭ social, fatalităţiĭ istorice, cum sînt moravurile politice, deprinderile şi obiceiurile modeĭ, defectele şi apucăturile

neraționale, Alexandrescu le privește fără ură, pentru-că le înțelege. Iar la stîrpirea lor întrebuințează mijlocul de cauterizare prin ridicul.

Durerea d-a fi străin în lume se vede adesea zugrăvită în meditațiile luĭ, *(Miezul nopții*, p. 101) precum și aceea suferită din răutatea oamenilor. *(Viața cimpenească*, p. 234).

Or-cît de sfîșietoare ar fi aceste dureri, ele nu pot contribui la o concepție pesimistă a vieții, decît dacă ar fi urmate de concluziile: 1) fiind-că este moarte, viața e un rău, și 2) fiind-că sînt oameni răĭ în lume, nu pot fi și buni, nicĭ în prezent, nicĭ în viitor.

La aceste concluzii, or-cum s-ar judeca ele din punct de vedere logic, n-a ajuns Alexandrescu.

Din contră, despre *evoluția morală a omenirii* și a patrieĭ luĭ, poetul nu are nicĭ-o îndoială. Cînd, în «Umbra luĭ Mircea la Cozia», admiră eroismul vremilor de altă-dată și scrie:

Aŭ trecut timpiĭ aceia, timpĭ de fapte strălucite,
Insă triste şi amare; *legĭ, năravurĭ se'ndulcesc:*
Prin ştiinţe şi prin arte naţiile înfrăţite,
In gîndire şi în pace drumul glorieĭ găsesc.

Înţelege şi admiră trecutul, cu luptele luĭ glorioase; dar înţelege asemenea şi laudă măreţia specială a veaculuĭ săŭ, întrevede şi arată linia de evoluţie socială, care se desfăşoară către pace şi înfrăţire. Nu deplînge decăderea virtuţilor războinice, cînd le vede înlocuite cu virtuţile păcii şi ale progresuluĭ.

Pentru cîţi-va răĭ nu desperează de omenire. E mîhnit de existenţa lor,

Dar tot se află încă virtuţĭ, şi viitorul
In ele se încrede, aşteaptă ajutorul
Ce îl aduc la naţiĭ bărbaţĭ mîntuitorĭ.

De alt-fel nu-şĭ face nicĭ iluziĭ «asupra repeziciuniĭ progresuluĭ şi a schimbăriĭ.» Tocmaĭ aceasta îl apără de desiluziĭ şi descurajare. El ştie că omenirea merge mereŭ spre ideal, dar merge încet. Cît de încet merge omenirea, după părerea luĭ, se vede din micul termen de zecemiĭ de anĭ, pe care îl cere, în glumă,

cometeĭ anunțate pentru 13 Iunie 1857, termen îndestulător

«Să ne'ndreptăm purtarea, să ne spălăm de pete».

Știe asemenea foarte bine că și fabulele și satirele luĭ n-aŭ un efect imediat, văzut cu ochiĭ

De cînd lumea e lume, ce carte omenească
Putu de fapte rele pe oameni să oprească,
Tiranilor să 'nsufle a patrieĭ iubire,
Pe ceĭ fără de suflet să-ĭ facă cu simțire,
Pe toți să-ĭ îndemneze cu cinste să trăiască
Și cîți judec' poporul să nu-l năpăstuiască?
Cînte lupiĭ și urșiĭ în pilde cît le place.
Omul își caută treaba și tot ce-a 'nvățat face.
Povețele sînt vorbe, dar fapta e departe,
Și prea puținí urmează morala dintr-o carte.

Nu crede însă nicĭ că scrierile sale nu aŭ absolut nicĭ un efect educativ. Dacă n-ar fi decît aceĭ puținí, prea puținí, carĭ urmează morala dintr-o carte și tot vorba luĭ nu e zadarnică.

Maĭ mult decît în efectul vorbeĭ, el crede însă, ne-apărat, în acela al faptei; și fapta cea maĭ efectivă e cea maĭ crezută, iar fapta cea maĭ crezută și maĭ re-

ală este *jertfa*. «Şi mă gîndiam, zice el, privind «Mormintele dela Drăgăşani»

Şi mă gîndiam l'aceia ce umbra-ĭ învăleşte,
La Grecia modernă ce eĭ aŭ sprijinit;
Căcĭ jertfa pentru naţiĭ la cer se primeşte,
Căcĭ sîngele de martirĭ e plantă ce rodeşte
Curînd, tîrziŭ, odată, dar însă nelipsit!

Nicĭ de *viaţă* nu are el o ideie preconcepută, n'o judecă, în mod absolut şi de maĭ înainte, ca rea. Cînd vede o tînără femee că plînge, că-şĭ blestemă vieaţa, că doreşte să nu maĭ fie, el nu-ĭ dă dreptate, nu-ĭ zice, cum i-ar zice un pesimist: «eştĭ d'abia la începutul durerilor, aşteaptă să vezĭ maĭ încolo; pîn' acĭ n'a fost nimic. Dacă aĭ curaj însă, maĭ bine aĭ face să trecĭ maĭ de grabă în *Nirvana*.» El nu-ĭ spune ast-fel de ororĭ, nu; ci o mustră

Tu n'aĭ deşertat cupa ce încă este plină:
Tu nu ştiĭ de-ţĭ păstrează *otravă* saŭ *nectar*.

[p. 125.

Ea suferă; nu e nimic; e ceva trecător. Şi apoĭ nu trebue numaĭ decît să

se aștepte omul numaĭ la fericire, natural că vor fi și zile triste.

Desăvîrșitul bine nu-l poate avea pămîntul.
Ce mărĭ fără talazurĭ, ce inimĭ fără chin?

Așa limpede vedere în soarta omuluĭ e o lumină pentru minte, o mîngîiere pentru suflet. A nu insufla nicĭ desperare, înnegrind peste măsură perspectiva vieții; a nu da nicĭ speranțe deșerte, promițînd o vecĭnică fericire fără norĭ, este a pregăti, în adevăr, pentru viața reală, a adapta spiritul și inima la condițiile vieții pămînteștĭ. Virtutea, care isvorăște din această atitudine înțeleaptă față cu relele inevitabile ale vieții, nu e alta decît *rezemnarea*.

E unul din semnele de forță ale acestuĭ mare suflet că a fost în stare să ajungă la această concepție. A te împăca înțelept cu soarta, a ști să primești cu ochĭ rezemnațĭ tot răul ce se leagă în mod inevitabil de un bun maĭ mare, — de viață, bunioară, — toate suferințile ce derivă în mod necesar din legile firești ale condițiilor de existență, este a te ridica la cea maĭ înaltă

poziţie filosofică d'asupra fenomenelor vieţii, a da dovadă de incontestabilă maturitate intelectuală şi de curaj sufletesc. La ce ar folosi o revoltă zadarnică în contra unor dispoziţii supraomeneşti, independente de voinţa şi de sforţările noastre cele mai uriaşe? La ce ar folosi să ne ridicăm, bunioară, împotriva legii gravitaţiunii, care ne pricinueşte adesea căderi şi lovituri dureroase? Cum judecăm noi revolta copilărească a lui Xerxe, care a pus de a bătut marea cu nuele pentru că i-a înnecat corăbiile?

E păcat că Gr. Alexandrescu nu ş'a putut susţine această înaltă poziţie sufletească în toate punctele ei de atac. Nu e vorbă, curajul lui a slăbit într'o cestiune în care şi cel mai tare suflet slăbeşte. Dintre dispoziţiile firii, cu una nu se putea împăca dînsul, mai ales aceasta îi făcea să-i sîngere inima, să i-se întunece orizontul vederilor, să se îndoiască de bine, de viaţă, de D-zeu: *Moartea!*

O, să nu-i vorbiţi de această fatală

lege a firiĭ. El nu vrea să ştie că, pentru vieaţa totuluĭ, moartea este ce este uitarea pentru individ. Cîte gînduri, cîte dureri şi impresiĭ n'aŭ trecut şi aŭ dispărut din noĭ! Şi noĭ zicem că am rămas aceiaşĭ, că ducem vieaţa maĭ departe. Ce ne pasă de uitarea cîtorva, ba atîtor fapte sufleteştĭ? Ce ne pasă de moartea lor, dacă sufletul trăieşte maĭ departe? Conştiinţa distrugerĭĭ *părţiĭ* poate consola partea cu ideia că *totul* va continua d'a fi? Iată cestiunea, la care Alexandrescu nu se poate învoi a răspunde afirmativ.

Neputinţa d'a admite, ca o necesitate ineluctabilă, şi a primi decĭ, cu rezemnare înţeleaptă, *moartea*, desfiinţarea conştiinţeĭ individuale a omuluĭ, — iată marea cauză a celor maĭ adînci dureri ale luĭ Alexandrescu, iată ce-l face cîte-o dată a vedea toate lucrurile maĭ negre decît le ştie singur că sînt.

Cînd voieşte să zugrăvească «icoana durerĭĭ omeneştĭ», el se gîndeşte să-ţĭ arate «un larg cerc de morminte în care

dorm fraţi, rude, părinţi». Enumerîndu-ţi fiinţile iubite, cîte i-a răpit luĭ moartea, el te priveşte în ochĭ, spre a-ţĭ vedea uimirea compătimitoare, zicîndu-ţi:

Să vezĭ ce e durerea, să vezĭ d'aveam cuvinte,
Cînd chiar de providinţă, ne-vrînd m'am îndoit.

Dacă revolta în contra morţiĭ l'a adus în stare pe el, suflet credincios, să se îndoiască de D-zeŭ, să devină une-orĭ ateŭ, cum să nu admitem că durerea pricinuită de această lege nemiloasă a firiĭ l'a putut face cîte-o dată să se îndoiască şi de soarta şi fericirea omenirĭi şi să vadă totul în doliŭ ?

Ast-fel ies din inima luĭ uneorĭ oftărĭ sfîşietoare. Gîndirile din unele strofe, dacă le-am ceti isolat, în afară de totalitatea operiĭ luĭ, ne duc aproape sigur la conclusia că poetul era un desperat, un pesimist. Strofe de felul acesta găsim maĭ ales în poesia întitulată *Meditaţie* (p. 87.)

Citez două:

A, întorcînd privirea spre vremile trecute
Și ne'ncetat pămîntul văzîndu-l pustiit,
Văzînd tot aste rele, tot zile neplăcute,
De *soarta omenirii din suflet m'am mîhnit!*

. . . . . .

Dacă în cartea soarteĭ omu-ar ști să citească,
Să-și afle fieș-care grozavul viitor,
Cine-ar maĭ vrea, stăpîne, aicea să trăiască,
Cînd *lumea e de chinuri nedeșertat isvor?*

Ar fi cel puțin tot așa de injust a trage de-aci conclusia că Alexandrescu a fost pesimist, că credea în nefericirea organică și nelecuibilă a lumiĭ, pe cît ar fi de injust a-l socoti ateŭ, pentru unele șovăelĭ în credința luĭ pe icĭ pe colo. Secretul și motivul posomoritelor gînduri de maĭ sus îl găsim îndată ce, în loc de-a le considera izolat, le punem în legătură cel puțin cu începutul poezieĭ. Poetul se află înaintea unuĭ frumos apus de soare de toamnă. Frunzele galbene, semănate pe dealurĭ, îĭ aduc în suflet un roiŭ de ideĭ triste. De-odată căderea acelor frunze moarte îl face să se gîndească la sfîrșitul vieții omenești.

O, cum vremea cu moartea cosesc fără 'ncetare!
Cum schimbătoarea lume fugind o re'nnoiesc!
Cîtă nemărginită pun ele depărtare
Intre ceĭ din morminte şi-aceia ce doresc!

Unde atiţĭ prietinĭ plăcuţĭ din tinereţe?
Unde acele fiinţe cu care am crescut?
Abia ajunşĭ în vîrsta frumoaseĭ tinereţe,
Ca ea, fără-a se întoarce, ca dînsa au trecut!

Iată vechia şi cea maĭ adîncă rană deschisă! In aceste dispoziţiĭ sufleteştĭ, contemplînd cîmpia Brăileĭ, teatrul luptelor eroice, el vede ca o zădărnicie copilărească totul: gloria, mărirea, căutarea fericirii. Totul e negru înaintea luĭ. La ce bun toate, dacă murim? iată ce reiese la fie-care rînd din amarele luĭ versurĭ. Marea nenorocire a lumiĭ, e moartea. Maĭ e una: răutatea omuluĭ; dar răutatea e trecătoare. «Legĭ, năravurĭ se 'ndulcesc». Moartea însă este eternă.

Dacă ne gîndim bine, nu vedem oare, tocmaĭ în acest pasionat regret al morţiĭ, o probă că Alexandrescu numaĭ pesimist nu era? De ce ar deplînge el moartea, dacă ar crede că vieaţa este un rău,

că nu merită a fi trăită? Pesimiștiĭ, de alt-fel din simpatie pentru omenire, ar voi distrugerea eĭ, — simpatie patologică și deplasată, nu e vorbă. Dar eĭ sînt consecuenți. Vieața este o nefericire. Ce probă maĭ mare de prietenie adevărată pentru cine-va, decît a-l scăpa de nefericire, saŭ a-ĭ arăta calea ce l'ar putea duce la acest rezultat? Alexandrescu regretă că vieața are sfîrșit. Cum ar putea fi el pesimist?

IV

Nu, Alexandrescu, este numaĭ trist, mîhnit, şi anume pentru viaţa *luĭ*, nu pentru viaţa în genere; pentru soarta *luĭ*, nu pentru soarta lumiĭ.

Unul din punctele, carĭ arată superioritatea sufletească a luĭ Alexandrescu, este putinţa d'a deosebi şi d'a menţine deosebirea între aceste două ideĭ. Una este viaţa şi fericirea luĭ, alta este viaţa şi fericirea lumiĭ în genere. El ştie că soarta nu ĭ-a hotărît o viaţă fericită, *luĭ*; dar crede că pentru omenire s'a hotărît ca, maĭ curînd saŭ maĭ tîrziŭ, lucrurile să se schimbe în bine. In aceeaşĭ carte, unde stă scris destinul luĭ amar,

stă scris un viitor mai bun pentru lume. Țăria sufletuluĭ luĭ Alexandrescu stă tocmaĭ în resistență la pornirea obicĭnuită d'a confunda soarta lumiĭ cu a noastră, d'a vedea totul prin stările noastre de durere saŭ de veselie; și de-a crede că toate sînt negre pentru că sufletul nostru e trist, și toate sunt îmbrăcate în zîmbet, pentru că în inima noastră rîde fericirea. In astă greșală cad mulțĭ, și dintre ceĭ maĭ marĭ.

Așa în «Anul 1840», pe care îl credea mîntuitorul lumiĭ, el zice, comparînd soarta sa cu a omenirĭĭ:

Puține aș vrea, iubite, din zilele-mĭ perdute,
Zile, ce 'n veĭnicie 'și-aŭ repedele zbor;
Puține suvenire din ele am plăcute:
A fost numa'n durere varietatea lor.

Prin urmare, experiența trecută l-ar face să nu maĭ aștepte, să nu maĭ spere nimic.

Dar pe tine, an tînăr, te văz cu mulțumire
Pe tine te dorește *tot neamul omenesc!*
Și eŭ sînt mică parte din trista omenire,
Și eŭ a ta sosire cu lumea o slăvesc.

Nu pentru el, nu pentru binele său propriu îl aşteaptă.

Eŭ nu iţĭ cer în parte nimica pentru mine
Soarta-mĭ cu amulţimiĭ aş vrea s'o unesc.
Dacă numaĭ asupră-mĭ nu poţĭ să aducĭ vre-un [bine
Eŭ rîz de a mea durere şi o despreţuesc.

Iar esplicarea mariĭ puterĭ de resistenţă a sufletuluĭ omenesc la apăsarea vieţiĭ, Alexandrescu o găseşte în o lege de o însemnătate capitală, legea *obişnuinţeĭ*, pe care o formulează atît de esact în strofa următoare.

După sufeririĭ multe inima se 'mpietreşte ;
Lanţul, ce 'n vecĭ ne-apasă, uităm cît e de greŭ;
Răul se face fire, simţirea amorţeşte,
Şi trăiesc în durere ca 'n elementul meŭ.

Este foarte adevărat că aceiaşĭ situaţie prelungită îşĭ perde efectul asupra sufletuluĭ. Legea obişnuinţe îse adevereşte de la cele maĭ simple sensaţiĭ pînă la sentimentele intelectuale superioare şi complexe.

Dacă temperatura uneĭ ape, în care ne cufundăm corpul, nu este dela început

prea caldă, încît să n'o putem suferi de loc, simțul pieleĭ se obișnuește așa de bine cu dînsa, încît ne trebue să facem mișcărĭ spre a-ĭ percepe gradul de căldură. Dacă avem în casă, în perete un tabloŭ, fie chiar cap de operă al luĭ Rafael, efectul luĭ estetic asupra noastră nu crește ci scade din zi în zi, pînă ajungem să nu'l maĭ băgăm în seamă. Omul, care credea că va pieri dacă șĭ-ar perde vre-odată averea saŭ rangul, continuă a trăi maĭ departe sărac, simplu muritor, deprinzîndu-se a face singur lucrările cerute alt-dată de la servitorĭĭ săĭ. Omul, care a perdut atîtea și atîtea ființe iubite, în cît în prejurul luĭ îșĭ arată «un larg cerc de morminte», se obișnuește cu lipsa lor, și între două înmormîntărĭ, tot maĭ poate zîmbi și spune o vorbă de spirit, o glumă veselă.

Moartea durerilor stă tocmaĭ în prelungirea lor; obișnuința le taie efectul. Fericită prevedere a natureĭ! Ea a pus în om supapa de siguranță în potriva uneĭ presiunĭ prea marĭ a soar-

teĭ. Alcătuirea firiĭ noastre, departe d'a duce la conclusia că din ea se produce în mod necesar durerea, ne duce maĭ degrabă la constatarea positivă că dînsa e inarmată din capul loculuĭ cu mijloace de apărare în contra relelor acestuĭ accident întîmplător al vieţeĭ. Natura însăşĭ combate o concepţie pesimistă a existenţeĭ. Şi ce e maĭ important pentru casul de faţă, Alexandrescu e conştient de legea psichologică în care se formulează dispoziţia biologică de asigurare în contra pericolelor dureriĭ.

El ştie perfect de bine că «răul se face fire, simţirea amorţeşte».

Fireşte că legea obişnuinţeĭ e tot atît de justă şi pentru plăcere, ca şi pentru durere. Ea nimiceşte efectul orĭ-căreĭ stărĭ emoţionale prelungite. Sufletul, în curgerea luĭ perpetuă, nu se poate opri mult timp asupra uneĭ stărĭ. E ca rîul care 'şĭ rostogoleşte tot mereŭ, fără repaus, undele sale către mare şi linia luĭ de curgere este restrînsă în o albie mărginită de o parte şi de alta de un

grad de plăcere, necesar vieței, și de un grad tolerabil de durere. Cînd valurile vieței se umflă și cresc, ele bat cele două maluri ale plăcerei și durerei, cînd într'o parte cînd în alta, după cum suflă vîntul soarteĭ. Scos din nivelul obișnuit al curgeriĭ luĭ, rîul sufletuluĭ nostru tinde a reveni la matca sa liniștită de toate zilele. Talazul, ridicat orĭ spre durere, orĭ spre plăcere, e tras de gravitațiunea echilibruluĭ normal al vieței, și el se lasă treptat, treptat, în limitele niveluluĭ desemnat de albia rîuluĭ nestatornic, care-l răpește și-l duce în fuga cursuluĭ său maĭ departe.

Numaĭ variațiunea combate și învinge efectul obișnuinței. Variațiunea e calitatea cea maĭ legată cu firea veșnic schimbătoare a vieței sufletești. Ea se resimte ca o trebuință. Fără dînsa sufletul se înecă. *Maĭ departe și altceva!* iată strigătul de alarmă al agonieĭ sale în lanțurile immobilității. Maĭ departe și alt-ceva! Ce-mĭ pasă dacă maĭ departe va fi o durere, saŭ dacă alt-ceva

va fi o stîncă. Intre două morţĭ prefer pe cea maĭ puţin inferioară. E o moarte a inacţiuneĭ, a plictiseleĭ, a vegetaţiuneĭ, şi alta a mişcăriĭ, a vecinicieĭ nestabilităţĭ, a varietăţiĭ continue. Cea dintîĭ e o moarte proastă de plantă adormită. Maĭ bine a doua. Şi dacă duce la durere ? O, am legea obişnuinţeĭ. Şi dacă duce la nimicire ? Ştiŭ că nu sunt etern. Mărimea vieţeĭ se măsoară după mulţimea şi varietatea stărilor sufleteştĭ. Inainte şi maĭ departe! «Viaţa nu stă în zile» zice Gr. Alexandrescu (pag. 94).

Viaţa poetuluĭ nostru n'a fost variată de cît în durerĭ. Aşa ne spune el. Noĭ n'o cunoaştem, nu putem susţine cu dovezĭ afirmaţia luĭ. Trebue să-l credem. Ce amară trebuie să fi fost o viaţă care n'a variat de cît în durerĭ! Variaţia ascute percepţia. De aceea este el desgustat de viaţă. De aceea nu maĭ cere el nimic de la soartă pentru sine. Dar cere şi aşteaptă pentru omenire, pe care o iubeşte aşa de mult.

Binele omenireĭ îl aşteaptă însă de la soartă. E fatalist.

Să aşteptăm în pace al soarteĭ ajutor.
Căcĭ cine ştie oare şi cine îmĭ va spune
Ce-o să aducă ziua şi anul viitor?

Dintr'o zi în alta, dintr'un an în altul se poate să se întîmple marea schimbare spre fericire, visată de lume şi desigur hotărîtă de soartă. Căcĭ soartea nu este ceva orb şi inconştient, ci este voinţa şi puterea luĭ D-zeŭ. Increderea în bunătatea luĭ D-zeŭ, e încrederea în propăşirea şi fericirea viitoare a lumiĭ. Fatalismul luĭ este, dacă nu optimist, —căcĭ răul actual se recunoaşte, în orĭ-ce cas însă *meliorist*, căcĭ speră în *maĭ bine*.

Comparat din acest punct de vedere cu Eminescu, e în o privinţă inferior, în alta superior. Inferior ca concepţie teoretică a lumiĭ: admite intervenirea uneĭ voinţĭ extra-mundane în lanţul causal al fenomenelor. Eminescu e din contră imbibat de credinţa în causalitate, alunecînd chiar, pe urmele luĭ Schopenhauer, pînă la fatalismul cosmologic.

Nimic nu se schimbă de nimenĭ din ordinea prestabilită a lumiĭ. Din germen, din prima formaţie şi din prima mişcare a universuluĭ, aŭ fost predeterminate toate evenimentele. Istoria lumiĭ ar fi putut fi prevăzută şi scrisă de pe atuncĭ de un ochiŭ a toate văzător, de un spirit omniştient, după cum obiectiv ea a fost *înscrisă* în constituţia lumiĭ.

Dar din acest fatalism cosmologic, obiectiv, iese, pe de altă parte, inferioritatea morală a luĭ Eminescu faţă cu Alexandrescu. Alexandrescu speră, crede în maĭ bine. Eminescu stinge orce speranţă. Datele immutabile ale natureĭ, sînt premisele logice ale uneĭ conclusiĭ practice din cele maĭ desolante. Din rădăcină, lumea e otrăvită; fructul eĭ amar e durerea.

Ce consolare ne maĭ poate da un suflet de filosof, care ne zice: *nu spera?* Numaĭ una; adăogînd: şi *nu aĭ teamă.* («Glossa»). A primi totul cu resemnare, iată ce ne maĭ rămîne ca ultim refugiŭ, în ruina totală a credinţelor de îndrep-

tare. E întocmaĭ cum aĭ zice unuĭ condamnat la moarte, ducîndu-l la spînzurătoare: *Curaj!* E şi acesta un semn de simpatie, care nu poate veni dela un gîde!

Iubirea luĭ Alexandrescu de omenire reese din toată opera luĭ. Se uită pe sine cînd e vorba de totul genuluĭ omenesc din care şi prin care trăeşte. Se uită pe sine chiar în raporturile cele maĭ personale şi maĭ intime ce poate avea sufletul nostru. E caracteristic din acest punct de vedere *raportul său către cele două marĭ puterĭ cîrmuitoare ale vieţeĭ luĭ: către Dumnezeŭ şi către dragoste.*

E afară de or-ce îndoială, maĭ întîiŭ, că Alexandrescu e teist. Crede în o putere supranaturală care cîrmueşte totul. Concepţia luĭ despre puterea creiatoare seamănă însă a *panteism.*

In *Rugăciunea* (p. 37) zice, vorbind de D-zeŭ:

Cunosc cu toate acestea şi văz cu 'ncredinţare
Că'n fapta cea mai mică şi 'n lucrul cel mai mare
De o potrivă eşti.
. . . . . .
Cu tunetul din ceruri tu ocoleşti pământul,
Infloreşti cu natura şi rescoleşti cu vîntul.
Eşti viaţa ce ne-ai dat.

Dar oare-care personalitate par-că tot are această «putere fără margini», care «înfloreşte cu natura», «se confundă cu tunetul şi cu vîntul», se află «în fapta cea mai mică şi 'n lucrul cel mai mare», şi este «însă-şi viaţa» ce ne a dăruit.

Personalitatea «stăpînului nostru» reiese din faptul că lumea e făcută de el după un vecinic plan (pag. 37), ceia ce presupune o inteligenţă.

Spinoza, genialul filosof al panteismului, identificînd pe D-zeŭ cu natura, cum pare că face şi Alexandrescu, trăgea d'aci ultima conclusie: tăgăduia «totului» o personalitate care ar fi în stare să lucreze conform unor scopuri, deci după un plan.

Afară de inteligenţă, natural că unei fiinţe creatoare trebuie să i se admită şi

sentiment. Alt-fel personalitatea e incomplectă. Ultimele două atribute psihice i se recunosc în faptul *Rugăciunĭi* ce i se adresează, orĭ-care ar fi obiectul rugăciunĭi.

Din însăşĭ simpla imprejurare că se adresează cineva stăpînitoruluĭ cu o rugăciune, se presupune credinţa că acel stăpînitor se poate îndupleca uneorĭ, prin urmare că poate avea *milă*.

In sistemul causalităţiĭ ştiinţifice şi în sistemul spinozist, rugăciunea n'are nicĭ loc, nicĭ sens. In locul luĭ *ora* vine *labora*.

Ce ne interesează însă maĭ mult, este tocmaĭ *ce cere* Alexandrescu în rugăciunea sa către cîrmuitorul lumiĭ. Un alt credincios, cu aspiraţiĭ maĭ puţin ideale, cînd ar îngenunchia să se roage către Atotputernicul, ar cere de sigur ceva de folos pentru el saŭ pentru aĭ săĭ; ar cere pîinea de toate zilele; ar cere succese în luptele sale cu oameniĭ, cu nevoile vieţeĭ; ar cere noroc, putere, glorie, mărire, avere; ar cere să-

nătate, prelungirea vieţeĭ, poate chiar cîştig la lotărie, saŭ la joc de cărţĭ, ar cere, să zicem, o moarte liniştită, dacă nu, maĭ de grabă, o dragoste norocoasă saŭ o căsătorie cu bună zestre.

Ce cere Alexandrescu?

El cere (vezĭ *Rugăciunea* pag. 36) calităţĭ cari l'ar face destoinic a contribui la fericirea lumiĭ.

Fă ca în tot-deauna pe-a virtuţiĭ cale
Să merg necontenit
Dreptatea să o ştiŭ.
Conştiinţa să-mĭ fie cerească ta povaţă.
Fă să doresc de obşte al omenireĭ bine.
La oamenĭ adevărul să-l spun fără sfială.
De cel ce răŭ îmĭ face, de cela ce mă 'nşală
Să nu-mĭ răsbun eŭ.

Să ne amintim şi de frumoasa strofă din cele adresate *anuluĭ 1840*:

Eŭ nu-ţi cer în parte nimica pentru mine.
Soarta-mĭ cu a mulţimiĭ aş vrea să'mpărtăşesc
Dacă numaĭ asupra-mĭ nu poţĭ s'aducĭ vr'un bine
Eŭ rîz d'a mea durere şi-o despreţuesc.

El nu se adresează luĭ D-zeŭ ca la un vechil obligat a-ĭ procura luĭ tot ce-ĭ trebuie, ci ca la adevăratul ziditor şi cîrmuitor al *lumiĭ*, ca la părintele *ome-*

niriĭ. Ĭĭ cere să-ĭ dea puterile necesare d-a fi cît maĭ folositor oamenilor.

Dar aicĭ raportul e de natură ceva maĭ intelectuală, maĭ abstractă, maĭ rece. Să considerăm însă *raportul luĭ către orbitoarea putere a dragosteĭ*. Nicĭ aicĭ Alexandrescu nu-şĭ uită datoriile sale către omenire. E un punct principal şi demn de relevat. Puterea de iubire a luĭ Alexandrescu e mare. Cînd iubeşte,—şi asta se întîmplă nu odată,—iubeşte cu patimă. Toate instinctele vieţiĭ se deşteaptă, strigă în inima luĭ. E o captivitate sufletească.

Cînd priveştĭ pe Alexandrescu prin partea creaţiuneĭ luĭ intelectuale din *Epistole*, *Satire* şi *Fabule*, nu te-aĭ aştepta să găseştĭ în el pe omul cu inimă aşa de adînc iubitoare. Tocmaĭ asta e una din caracteristicele mareluĭ suflet echilibrat al poetuluĭ. Inima luĭ e la înălţimea minţiĭ. Pe cît e de inteligent, pe atît e de sentimental. Desvoltarea forţelor luĭ sufleteştĭ nu este unilaterală, ci armonică.

V

Cuprinsul emoțional al operei lui

Până aci am privit mai mult raportul intelectului lui Alexandrescu față cu unele din problemele mari ale vieții și ale lumii; să ne coborîm acum ceva mai mult în adîncimile acestei personalități, și să aruncăm o privire în taina vieții lui emoționale, atît cît a voit, saŭ mai bine, a fost nevoit să ne arate din dînsa.

Cu oare-care tremur sufletesc de pietate descindem în sanctuarul, unde staŭ îngropate, ba nu, unde trăiesc încă, trăiesc și plîng, atîtea visuri amăgite, speranțe deșarte, dureri nemîngîiate, iubiri ucigătoare. Catacombă sufletea-

scă, unde răsună voci grave, ca din adîncul naturei lucrurilor, și ne vorbesc de patrie, de omenire, de dreptate și mai ales de iubire.

Cu o sfîntă înfiorare de simpatie omenească și de respect trebuie să se atingă cineva de emoțiile desvelite și încremenite în operile marilor suflete, carĭ s'aŭ îndurat să deschiză omuluĭ misterul vieții lor interne.

Rolul mare ce a jucat iubirea în viața sufletească a scriitoruluĭ nostru merită să ne oprească mai mult atențiunea. Ea dă lumină asupra producțiuneĭ luĭ artistice și asupra caracteruluĭ acestor producțiuni. Cînd vom vedea cît de încătușată era simțirea luĭ în lanțurile pasiuneĭ, și vom vedea că totuși el era în stare să lupte împotriva patimeĭ și să se gîndească la datoriile luĭ către omenire, vom înțelege de cîtă abnegațiune era capabil acest suflet și ce ideie înaltă își făcea de scopul vieței omenești.

E necesar să ne aruncăm ochiĭ în

treacăt asupra întregului cuprins al *Meditaţiilor*. Cea mai mare parte se referă la sentimentul luĭ de dragoste.

Constatăm un lucru ciudat, dacă nu va fi fost intenţionat de poet. Insăşĭ *succesiunea subiectelor* tratate în colecţiunea luĭ de *Meditaţiunĭ* ne dă ideia diferitelor dispoziţiĭ sufleteştĭ, carĭ s-aŭ urmat ca valurĭ de emoţiunĭ şi aŭ făcut să se reverse, în inflăcăratul limbaj al poesieĭ, sbuciumul vieţeĭ luĭ interne, atît de agitate.

Poeziile luĭ sînt par-că dinadins aranjate ast-fel, ca să dea cititoruluĭ impresia uneĭ autobiografiĭ intime din cele maĭ mişcătoare.

Fluxul emoţional aci se ridică pînă la înălţimile iubiriĭ de omenire, de patrie, şi aci se adînceşte în vultorile pasionate ale dragosteĭ, aci se răslăţeşte în săriturĭ sburdalnice şi repezĭ peste întinsul ridicululuĭ omenesc, izbind, surpînd, răsturnînd.

E interesant a urmări în carte dispoziţia acestor diferite stărĭ sufleteştĭ, ca

nişte stratificaţiunĭ de geologie psihică a uneĭ vieţĭ dispărute. Nu doară că ele s'aŭ succedat întocmaĭ în această ordine în totalitatea lor, după epoce saŭ perioade din viaţă. Ele împart şi caracterisează maĭ de grabă diferitele momente parţiale şi faze din viaţă, decît viaţa însăşĭ, în totalitatea eĭ. Ele sînt stratificaţiĭ, carĭ se repetă şi se întretaie în tot decursul existenţeĭ, de sigur cînd într'o ordine cînd în alta. Involuntar poate că poetul le-a cules şi clasat, aşeşezîndu-le într'o ordine fixă, represintînd probabil pe cea maĭ obişnuită în sufletul luĭ.

Cartea luĭ s'ar putea împărţi, după subiectele tratate, în maĭ multe părţĭ.

1.—In partea întîiŭ, care ţine cam pînă pe la pag. 49, inima poetuluĭ e preocupată de adînca problemă a fericirĭĭ şi soarteĭ omuluĭ în genere, — a omenirĭĭ ca unitate colectivă,—şi în special a patrieĭ.

După-ce în faimoasa şi splendida sa

meditaţiune filosofică asupra anului 1840, aruncă o privire înaltă şi dornică asupra viitorului omenirii, privire melancolică, dar inspirată de credinţa în mai bine; după-ce îşi întoarce ochii îndărăt către trecutul patriei, şi contemplă plin de mîndrie, prin panorama măreaţă a mînăstirilor *Dealului*, *Cozieĭ*, *Tismaneĭ*, strălucirea timpilor eroicĭ aĭ Romînieĭ; după-ce rătăceşte pe mormintele vitejilor grecĭ de la Drăgăşanĭ, stabilind legătura tainică între bărbătescul curaj desvoltat de acele jertfe ale patriotismului şi între localităţile carĭ aŭ răsunat şi altă dată de gloria victoriilor şi de sgomotul armelor romîne; după-ce, într'o *impresiune* de o putere electrică rară, cîntă în versurĭ admirabile, vibrătoare de emoţie comunicativă, falnica înfăţişare a oştirii romîne dela 1846, *Alexandrescu* îşi îndreptează sufletul către pacînicile meditaţiunĭ ale credinţeĭ şi pietăţii. Aci îngenunchiat în profundă *rugăciune*, căzînd în o meditaţie comparabilă, prin înălţimea gîn-

dirilor şi sentimentelor, cu cele maĭ frumoase imnurĭ de religiositate morală; aci gînditor şi trist înaintea uneĭ *candele* sfinte, destăinuindu-şĭ durerile şi desiluziile intime, ascunse de ochiĭ oamenilor, Alexandrescu se ridică în sferele maĭ liniştite şi maĭ senine ale reflexiuniĭ filosofice, devine maĭ obiectiv, maĭ impersonal, revine par-că la punctul cu care a început, la problemele universale ale omuluĭ în genere.

Intre poezia *Rugăciunea* şi *Candela* găsim *Ucigaşul fără voie*, cea maĭ obiectivă şi maĭ puţin personală din toate poeziile cuprinse pînă aci în cercul *Meditaţiunilor*. Maĭ departe vom da peste alta, de acelaşĭ fel, *Cinele soldatuluĭ*, pusă de asemenea la locul sĕu. Nicăieriĭ nu şi-ar fi găsit maĭ bine locul *Ucigaşul fără voie*, decît aci, dacă nu voim să pedantizăm şi să cerem a o fi găsit după *Candela*.

2.— De aci intrăm în partea II, în *regiunea dragostei*.

Urmărind cu băgare de seamă peripeţiile desfăşurate, nuanţarea fazelor de evoluţie a sentimentuluĭ, se schiţează ast-fel o psihologie a iubiriĭ,— a iubiriĭ luĭ Alexandrescu.

Furtunoasele sbuciumărĭ dureroase ale pasiuniĭ se anunţă prin un senin din cele maĭ amăgitoare. E ca acele frumoase apusurĭ de soare, carĭ, pentru cunoscătoriĭ ceruluĭ, sînt semne de vijelie apropiată.

Cînd vedem pe Alexandrescu, în poesia *Frumuseţea,* filosofînd asupra farmecelor femeiĭ, în faţa D-neĭ ***, noĭ, carĭ ştim maĭ dinainte, ce urmează maĭ departe în volumul său, ca oglindirea celor petrecute în sufletul poetuluĭ, ne înduioşăm de milă şi ne vine totodată a zîmbi fără voie, cu acel zîmbet şiret al experienţeĭ prevăzătoare, provocat de naivităţile simple ale unuĭ copil, atras în cursă de ademeniriĭ pe atît vechĭ, pe cît de sigure.

Ce este frumuseţea? se întreabă el, analizînd în minte graţiile încîntătoare

ale uneĭ doamne. In credința poate că nu face decît psihologie experimentală, că-șĭ mulțumește numaĭ trebuința de a înțelege, el lasă a-șĭ produce asupra sa efectul de înrîurire fie-care din elementele alcătuitoare ale aceluĭ complex de calităȚĭ numit frumusețe: dulceața, tinerețea, blîndețea, eleganța, chipul eĭ ca un crin,

Inima eĭ, o liră,
Cuvintele eĭ, șoapte ce 'n inimă răsun.
. . . . . .

Și flacăra privirii,
Și grația zîmbiriĭ
In ochiĭ eĭ se joacă, pe buze-ĭ locuiesc.
. . . . . .

Un dar, ce nume n'are
In lumea muritoare,
Mișcările-ĭ insuflă, în umbletu-ĭ îl vezĭ.

Se pare că aceste însușirĭ drăgălașe, trecînd prin spiritul analitic al poetuluĭ filosof, s-aŭ prins de inima luĭ or i-aŭ luat ceva din suflet. Cînd cercetarea rece a încetat, o tulburare din ce în

ce mai înteţită se stîrneşte şi se propagă pînă în adîncimile fiinţeĭ luĭ simţitoare.

E destul a citi titlul cîtor-va din poeziile ce urmează după *Frumuseţea*: «Prieteşugul şi amorul», după care vine «Suferinţa», apoĭ deja ceva tragic: «Nu, a ta moarte...», apoĭ semnul lupteĭ şi al chinurilor iubiriĭ în «Cînd dar o să guşti pacea...», etc. In aceste titluri avem un crescendo de pasiune. Pe treptele lor ne urcăm, saŭ maĭ just, ne coborîm tot maĭ mult în vultorile sbuciumuluĭ unuĭ suflet prins de vîrtejul ameţitor al patimeĭ, din lanţurile căreia se luptă să scape.

Il vezĭ maĭ întîiŭ jucîndu-se ca un copil cu primejdia pe marginea prăpăstieĭ. Rîde, uitîndu-se pînă în fundul eĭ; se preface a cădea, face haz de teama altora. Pe nesimţite însă ameţeala îl apucă, şi, închizind ochiĭ, ca într'un vis, se aruncă în jos, cu capul înainte, ne ştiind ce face, unde se află, ne maĭ pu-

tînd rezista setoaseĭ atracțiunĭ a abisuluĭ întunecos.

După-ce a făcut speculațiunĭ asupra frumuseții, iată-l jucîndu-se cu focul în *Prietesug și amor*. E de toată frumusețea limbagiul seducător, sofistica încîntătoare a versurilor, prin carĭ poetul caută a convinge pe *Emilia* că patima nu e așa de cumplită, cum se pare eĭ, și că a iubi numaĭ *prietenește* nu face de niște inimĭ tinere, ci de suflete îmbătrînite.

Cînd din hora încîntată
Ce viața ta coprinde
Cu o față întristată
Grațiile s-or desprinde;
Cînd odată și-o lua sborul
Tinerețe, bucurie, —
De-ĭ pofti, atuncĭ amorul
L-om numi o nebunie:
Iți voiŭ fi prieten, frate,
Iți voiŭ fi or-ce iți place,
Și de lume și de toate
Impreună ne-om desface.

Dar acum e tocmaĭ timpul dragosteĭ adevărate, înfocate. Emilia se sbate,

se opune; găseşte argumente, se apără, discută, nu e aşa lesne crezătoare, nu vrea să-şĭ lase inima în prada uneĭ iluziĭ trecătoare. Sceptică, saŭ rafinată, sprijinindu-şĭ îndoielile pe esperienţa altora, poate chiar pe a sa, Emilia îĭ şopteşte sfioasă şi ispititoare:

... este trecătoare
Flacăra cea arzătoare!

Nu, nu putea să iubească atunci acela care găseşte în mintea sa un răspuns aşa de scînteietor de logică mefistofelică, aşa de isteţ în comparaţiunĭ amăgitoare, de o rafinărie aşa de gingaşă, plină de spirit, de curtenie şi de cuvinte frumoase.

Zicĭ că este trecătoare
Flacăra-ĭ cea arzătoare?
Şi ce nu e trecător?
După vara cea bogată
Vine iarna 'ntăritată,
Bate vînt îngrozitor.
Trandafirul din grădină,
Înflorit de dimineaţă,
Zace veşted pe tulpină
După ziua de viaţă.

Dar căci iarna și durerea
Sînt condiția vieței
Trebuie să las plăcerea,
Bunurile tinereții?
Căci zîmbirea-ți grațioasă
Vremea o să ți-o răpească
Trebuie, cît ești frumoasă,
Nimeni să nu te iubească?
Așa, cum miroși o floare,
Care trece, care moare,
Care mîne n-o găsești?
Primăvara a ieĭ zîmbire
De ce 'nvie-a ta simțire?
Iarna nu ți-o închipuiești?
O, ascultă-mă, dorită,
Scumpă, dragă Emilie!
O zi bună, fericită,
E o parte din vecie!

Par-că vezí în colțul gureĭ surîsul șiret al seducțiunií încîntate de elocuența amețitoare a dorinței. Cea-ce vrea el, nu e patima cu tot lanțul de suferințe. El vrea doară «o zi bună, fericită». Nu asigură de fel pe Emilia de trăinicia dragosteĭ sale. Din contră, o pregătește dela început pentru o repede schimbare; îĭ arată că toate trec și că

valoarea lucrurilor nu stă în durata lor vecînică, ci în farmecul ce ne procură. Nu mai încape îndoială că poetul nu iubeşte încă, voieşte numai să petreacă. Se joacă însă un joc periculos.

Nu mai departe decît în poesia următoare «Suferinţa», scena se schimbă. Ce deosebire în mina şi limbajul poetului! Posomorît, cu capul plecat sub greutatea uonr gîndiri apăsătoare, el păşeşte, cu sufletul rănit.

Imi place a naturei sălbatecă mînie,
Şi negură şi viscol şi cer întăritat,
Şi tot ce e de groază, ce este'n armonie
Cu focul care arde în pieptu'mi sfîşiat.

Otrava iubirii, aşa de dulce la gust, şi-a făcut efectul, a pătruns la inimă. Frigurile încep. E o adevărată jale cînd pătrunzi cu tot dinadinsul cu ochiul simpatiei în svîrcolirile dureroase ale acestui mare suflet încleştat de miile ghiare de flăcări ale patimei.

Dragostea, care zîmbia aşa de dulce, aşa de blînd şi de drăgălaş în ochii frumoşi ai Emilieĭ; dragostea, care,

sfioasă, ca o sensitivă, şi ruşinoasă ca o madonă, abia îngăduia a fi atinsă de departe, cu gîndul, — se schimbă de odată, ca prin minune. Poetul o îmbrăţişează, împins de un capriciu trecător, de o dorinţă nebună; şi iat-o prefăcută într'o sălbatecă fiară, lacomă de viaţă, înfigîndu-şĭ dinţiĭ, cu nesaţiul uneĭ voluptăţĭ monstruoase în inima luĭ.

Poesia iubiriĭ pasionate este în genere poesia durериĭ. Dar la mulţĭ acele suferinţe aŭ un timbru de plăcută emoţiune. *Dante* ne spune de *i dolci sospiri; Musset* ne asigură că suferinţa luĭ îĭ e scumpă (et chère est ma souffrance). La Alexandrescu iubirea e curată tortură, e o frămîntare groaznică, sfîşiitoare; e o rupere în fîşiĭ a inimiĭ, o ardere de viŭ a sufletuluĭ. Vrea să fugă de el însuşĭ, dar gîndul luĭ propriu îl pîndeşte ca o fiară sălbatecă.

La umbră, 'n întuneric gîndirea mi sa-arată
Ca tigrul în pustiurĭ, o jertfă aşteptînd,
Şi prada îĭ e gata... De fulger luminată,
Ca valea chinuiriĭ se vede sîngerînd.

Încerce acum soarta să-mĭ crească suferirea,
Adauge chiar iadul şerpĭ, furiĭ ce muncesc, —
Durerea mea e înaltă ca desnădăjduirea,
E neagră ca şi ziua cînd nu te întâlnesc.

Căcĭ ast-fel e acuma viaţa-mĭ osîndită
O lungă agonie în care tu domneştĭ;
La glasu-ţĭ, la privirea-ţĭ simt inima-mĭ isbită,
Luptîndu-se 'n convulsiĭ...

O ast-fel de sdruncinare nicĭ nu poate avea par-că alt sfîrşit nicĭ altă alinare, decît moartea. Singura-ĭ împăcare cu sine şi cu sfîrşitul cel tragic e d'a muri cu credinţa că a fost iubit.

Să mor dar la picioare-ţĭ, să mor dar de plăcere,
In ceasul cel din urmă s'auz că m-aĭ iubit.
Să strîng draga ta mînă, să simţ a ta durere
Vărsîndu-se asupră-mĭ ca balsam fericit.

Iată singura-ĭ mîngîere. E de o renunţare atingătoare. Pasărea rănită vine să moară la picioarele vînătorului, mulţumită că zăreşte în ochiĭ luĭ o lacrimă de compătimire, care cade pe durerea eĭ mortală ca o binecuvîntare supremă. Ast-fel, poetul uită torturĭ, uită pacea vieţeĭ luĭ pierdută pentru tot-deauna, uită că avea o viaţă de trăit, un ideal

de realizat, un vis de isvodit. Și, pe patul durereĭ, cere, ca ultimă grație a fericireĭ, să moară sub ochiĭ eĭ, să o vază plîngînd pentru el, să simță durerea eĭ vărsîndu-se asupra-ĭ ca balsam fericit, și atuncea sufletu-ĭ să sboare pe buzele eĭ, să ia un lung, un vecînic sărutat și să se piardă în sînul eternității.

Dar moartea nu vine așa de grabă, cînd o chemĭ. Chinurile luĭ îĭ înăspresc gîndul; din gura luĭ ĭes cuvinte de plîngere, carĭ isbesc în iubita luĭ ca în cauza nenorocireĭ luĭ ireparabile. Dar ce-ĭ dînsa de vină? Ea se știe nevinovată. Imputările luĭ o rănesc. In dragostea luĭ nemărginită, ar voi s'o vadă poate și pe ea suferind, ca el. De ce oare întristarea s'o fi luat tot-deauna ca probă a dragosteĭ?

In zadar ochi-ți arăt iubirea
Ce ești departe d'a o simți,
In zadar chipu-ți poartă mîhnirea,
Umbra dureriĭ ce m'amăgi.
Subt astă mască văz bucurie,
Văz mulțumirea-ți să pătimesc,
Și or-ce aĭ zice, vreĭ ca în vecie
Ceas de odihnă să nu găsesc.

Atunci, desigur, iubita în desperare, şi o fi blestemat viaţa, o fi dorit, o fi căutat moartea. El îi strigă, strivit între două suferinţe:

Nu, a ta moarte nu-mi foloseşte
Nu, astă jertfă eu n'am dorit;
Dă-mi numai pacea care-mi lipseşte,
Pacea adîncă ce mi-ai răpit.

Şi ca s'o mîngîie de asprele luĭ cuvinte, aruncate în toiul lupteĭ şi al dureriĭ, el îĭ vorbeşte iar de dragoste. «Te iubesc astăzi ca maĭ 'nainte», îĭ şopteşte el cu glas înlăcrămat; şi o asigură pentru viitor:

A mea durere trecut nu are,
Ea nicĭ va creşte, nicĭ va scădea;
Şi fericirea, dulcea uitare
Ce crezi că 'ncearcă inima mea
E c'acea tristă, vie tăcere
Care domneşte după războĭ,
In cîmp de groază şi de durere.

Urmează după asta un moment de reculegere, dat în bucata cea maĭ artistic esprimată şi maĭ înalt gîndită din toate poesiile isvorîte din frămîntările acesteĭ faze de patimă amoroasă.

«Cînd dar o să guşti pacea, o inimă mîhnită?», se întreabă el. Aicĭ pornirea luĭ către cugetare îşĭ ia din noŭ avînt. El face negre reflexiĭ asupra causelor şi urmărilor iubiriĭ, compară preţul iubiriĭ de femeĭe cu înălţimea patimilor nobile, ca iubirea de patrie şi de omenire; apoĭ, revoltat de perderea energieĭ ce ar fi putut-o jertfi pentru atingerea unor scopurĭ maĭ marĭ în viaţă, face încercărĭ zadarnice d'a rupe lanţurile, şi cade sleit de puterĭ, rob al farmeculuĭ neîndurat.

Toată poesia merită citată şi citită cu atenţiune.

Il vezĭ maĭ întîĭ plîngîndu-şĭ inima apăsată de chinurile nesfîrşite ale iubiriĭ, apoĭ căutînd a-şĭ da seama de geneza unuĭ sentiment atât de puternic.

Din cupa desfătăriĭ amărăciunea naşte ;
Din ochi frumoşĭ durerea îşĭ ia al său isvor,
O singură privire viaţa veşteieşte
Cu lanţurĭ de amor !

Şi aceste micĭ cause ce efecte grozave,

ce devastări sufleteşti, ce dezastre morale trag după ele!

Amor, care adoarme şi legĭ şi datorie,
Ce gloria o stînge, ce n'are nimic sfînt:
Antonie jertfeşte a lumi 'mpărăţie
Şi află un mormînt.

Atuncĭ de odată inima luĭ superioară, în care sentimentul datorieĭ strigă de sub greutatea pasiunĭĭ, tresare ca dintr'un somn muncit de coşmare. O mustrare de cuget severă trezeşte în mintea luĭ idealurile uitate, ridică de pe ochiĭ luĭ perdeua ce-ĭ ascundea drumurile largĭ şi senine ale vieţiĭ morale. Un glas, cu timbru de amic dojenitor, glasul eternelor interese superioare ale omenirĭĭ, se aude blajin şi grav.

Nu sunt patimĭ maĭ nobile, maĭ marĭ, maĭ lăudate,
Maĭ vrednicĭ să s-aprindă în inimĭ bărbăteştĭ?
Nădejdĭ, viaţă, cinste, simţirile 'nfocate,
Femeiĭ le jertfeştĭ?
Crezĭ tu că pentru tine răsare saŭ sfinţeşte
Acel uriaş falnic, al zileĭ domnitor?
La patrie, la lume, la tot ce pătimeşte,
Nimic nu eştĭ dator?

Aceste strofe, in conexul ce le servea de ehoŭ în sufletul poetuluĭ, sînt, după părerea mea, puntul culminant în întreaga desfășurare palpitantă a tablourilor de stărĭ sufleteștĭ, carĭ s'aŭ perindat în vîrtejul zgomotos al pasiuneĭ văzute cu atîta putere de observație și descrise cu atîta colorit de Alexandrescu. El a prins aci momentul sufletesc, cînd patima, într-o clipă de pauză, pare maĭ lină, cum pare maĭ potolită mișcarea măriĭ,cînd talazurile,un minut retrase, le crezĭ că rămîn cristalisate în val înalt și nemișcător. In acea stare de repaus trecător, maĭ înainte ca talazul să-și prăvălească în spume sgomotoase echilibrul săŭ nestatornic, — în pauza aceluĭ scurt moment, cînd larma asurzitoare a pasiuneĭ se suspendă într'o clipă de tăcută oboseală, — își ridică glasul, de regulă, sentimentele apăsate până atunci de greutatea covîrșitoare a patimeĭ dominante.

Intre sentimente, cel maĭ înalt, cel maĭ nobil, care înflorește în sufletele

de elită, este sentimentul datorieĭ către patrie, către omenire, către «tot ce pătimeşte». Ca sentiment maĭ superior, el este de sigur maĭ rar, şi totodată maĭ lesne de eclipsat şi de suprimat, cînd învălmăşeala impulsiunilor pasionale maĭ inferioare, maĭ legate cu interesele imediate ale vieţeĭ. se îmbulzeşte în sufletul omuluĭ. De ordinar, numaĭ cînd aceste pasiunĭ egoiste sînt mulţumite, în zile de linişte şi de sărbătoare sufletească, apare ca un luceafăr timid dintre norĭ lumina dulce şi cerească a sentimentuluĭ moral, a pornirilor altruiste de justiţie socială şi umanitară. Şi chiar atuncĭ, răsăritul luminеĭ morale nu se face în toate sufletele, nicĭ de o potrivă în acelea unde se iveşte. Cu cel maĭ mare cuvînt scapără dînsa maĭ rar, foarte rar, în minute de furtună sufletească, printre noriĭ patimelor deslănţuite de uraganul fie al ureĭ, fie al iubireĭ. Trebue să stea un om foarte sus pe scara desvoltăriĭ morale pentru ca, tocmaĭ în toiul svîrcolirilor pasiunĭĭ,

sentimentul datorieĭ să găsească destulă putere spre a se face ascultat. Intr'un ast-fel de om, lumina conștiinței nu maĭ vine in raze timide dela un luceafăr ce strălucește în liniștea nopțiĭ, ci dela un soare, destul de puternic cîte-o-dată încît să spargă grosimea norilor carĭ îl ascund.

Ast-fel de om se vede că a fost Gr. Alexandrescu.

Negreșit, nimenĭ nu s'așteaptă ca, odată glasul sever al datorieĭ auzit, vijelia sufletească să se potolească numaĭ-decît. Nu. Un exemplu de această imposibibilitate îl avem chiar în Alexandrescu, în poesia citată. Tocmaĭ recăderea în jalnica sfâșiere a nenorociteĭ luĭ iubirĭ, pune și maĭ mult în relief puterea sentimentuluĭ superior, care a încercat să lupte cu o patimă atît de înverșunată.

Maĭ trebue să adaug, firește, că deja patima e, în totalitatea eĭ, pe cale de scădere, cînd permite minței a-ĭ căuta cauzele, a-ĭ urmări efectele, a-ĭ discuta

valoarea morală. Nu e mai puțin însă adevărat că furia ei e destul de mare încă. Strofele ce urmează, după cele citate, par un răspuns al inimei rănite la imputările rațiunei.

Eŭ lanțurile mele le sguduĭ cu mînie
Ca robul ce se luptă c'un jug ne-omenos,
Ca leul ce isbește a temniței tărie
Și geme furios.

Dar rana e adîncă și patima cumplită,
Și lacrăma de sînge, obrajiĭ mei arzînd
Resfrînge frumusețea, icoana osîndită
Ce o blestem plîngînd !

O văz ziua și noaptea, seara și dimineața,
Ca un rănit de moarte simț în piept un fier greŭ;
Voiŭ să-l trag ; fierul iese, dar iese cu viața
Și cu sufletul meŭ !

Fără aceste strofe, fără acest răspuns dureros al pasiunei la glasul datoriei, poesia ar fi perdut din puterea de emoție estetică tot ce ar fi cîștigat poate în seninătate de gîndire și de sentiment pur intelectual. Aci e însă o luptă ; efectul tragic iese tocmaĭ din fioroasa

rupere a sufletuluĭ, tras în doă părțĭ de cele doă forțe cari-l chinuesc ca niște spirite vrăşmaşe.

Par-că auzim aicĭ dramatica voce a luĭ Faust: «Două suflete sînt în mine.»

In poesia «Incă o zi cu tine», poetul, pe patul de moarte, îşĭ iea adio dela lume, dela iubita luĭ, care pentru el e lumea toată.

Ce frumoase strofe de duĭoşie concentrată! Ilusia ce aŭ adesea unĭĭ bolnavĭ de-a vedea toate lucrurile din prejurul lor departe, departe, şi micĭ, în fundul zărieĭ, o încearcă poetul pe pragul mormîntuluĭ, cînd se uĭtă îndărăt la viața luĭ de dragoste şi îşĭ priveşte iubita.

Intorc acum asupră-ți privirea-mĭ dureroasă,
Ca cel din urmă adio la tot ce am perdut:
Din ceața vecĭnicieĭ, stea blîndă, luminoasă,
Te văd lucind departe, departe în trecut.

Tot ce o roagă, e să nu-l uite, să-ĭ repete adesea numele în taină.

Căcĭ toată a mea viață îți fu ea închinată,
Căcĭ alt decît iubirea-ți ea nu avu maĭ sfînt,
Căcĭ tu eştĭ încă astăzĭ dorința-mĭ neschimbată
Şi visu-mĭ cel din urmă aicea pe pămînt.

Şi ce tristă mîngăere îşĭ face singur pentru perderea esistenţeĭ !

De ce să plîng viaţa ? In trista-ĭ prelungire
Ar fi văzut ea poate amoru'ţĭ apuind...

Şi ca să lase după el suveniriĭ şi maĭ duĭoase, el, aducîndu-şĭ aminte de imputările şi bănuelile făcute din gelozie nedreaptă iubiteĭ sale, îĭ şopteşte :

E vremea de ertare : vecia ne'mpăcată
Mă chiamă... Cerul iartă acelor ce-aŭ iubit,

Din fericire, negreşit, moartea ce crede, că sta gata să pună capăt esistenţeĭ luĭ sbuciumate, nu e decît prilej de frumoase versuriĭ. Cel mult se poate lua ca simbol pentru moartea iubiriiĭ luĭ, maĭ bine a patimeĭ luĭ.

Cu această poezie, în adevăr se sfîrşeşte faza de sbucium sufletesc. La sfîrşitul acesteĭ faze dureroase el poate zice, uitîndu-se îndărăt spre obiectul atîtor neliniştĭ pasionale :

Te văz lucind departe, departe în trecut.

De aci începe altă fază, faza *convalescenţeĭ*.

Rana nu este încă vindecată. Cea maĭ uşoară atingere, e o atingere dureroasă. Vibraţiile sufleteştĭ aŭ timbrul permanent de jale.

E drept că numaĭ găsim nicĭ o bucată în care să se trateze în special subiectul dragosteĭ. E drept că poetul începe a-şĭ relua avîntul săŭ filosofic în cugetărĭ şi meditaţiĭ maĭ abstracte, din ce în ce maĭ obiective. Dar e tocmaĭ ca un om, abia de cîte-va zile ridicat din patul suferinţeĭ, şi care, în nerăbdare copilărească, voieşte s'alerge, spre a'şĭ încerca puterile; dar, după cîţĭ-va paşĭ maĭ imprudenţĭ, e nevoit să se aşeze, să-şĭ reţină răsuflarea, să îşĭ potolească palpitările grăbite ale inimeĭ luĭ încă slabe. Durerile răneĭ se resfrîng în slăbiciunea corpuluĭ întreg.

Cu ocazia serbărĭĭ unuĭ an noŭ, în poesia «Un ceas de cînd anul trecu...», în contemplarea unuĭ «*Buchet*», în plim-

bările cu «*Barca*» pe un lac de mult cunoscut, îşĭ aduce aminte de durerile şi deliciile dragosteĭ luĭ trecute.

Amintirea e doar în treacăt şi parentetică. Dar se simte că e cu atît maĭ fără voie, maĭ necăutată. La altceva se gîndia şi voia să se gîndească poetul, alte sentimente ţinea el să ne descrie. Şi de-odată un oftat îĭ întrerupe cursul cugetăriĭ şi al vorbiriĭ, ca un junghiŭ în inimă, ce străpunge în treacăt puterile sleite ale convalescentuluĭ. Reprezentările ideilor găsesc drum bătut şi lesnicios către centrul bolnav de simţire escesivă, către celulele de emoţiune maladivă, abia lecuită.

Iar cînd poetul încearcă a-şĭ ridica mintea în regiunĭ maĭ înalte şi maĭ recĭ, cînd voieşte a-şĭ rătăci privirea în spectacolul liniştit şi odihnitor al natureĭ, aceste momente servesc adesea tot ca escitaţiĭ, carĭ ating susceptibilitatea luĭ durerosă. Şi, după cum uŋ nerv optic, atins cu orĭ-ce fel de

escitant, dă tot sensaţie de lumină, iar un nerv acustic tot sensaţie de sunet, tot aşa nervul durerĭ, pentru a zice ast-fel — care, în cazul de faţă, pare a fi maĭ tot simţul intern al poetuluĭ, maĭ toată conştiinţa, maĭ tot sufletul luĭ — dă sunet de jale, dă sensaţiĭ de adîncă melancolie, or de ce fel de spectacole naturale, or de ce fel de ideĭ abstracte ar fi atins.

Aşa, citiţĭ bunioară *Reveria* şi maĭ ales *Meditaţia* şi *Miezul nopţeĭ*.

Filozofia din *Reveria* se incearcă a a esplica acest sentiment de melancolie, de vecĭnică nemulţumire a omuluĭ cu soarta luĭ, acel

«...instinctul de-o viaţă dorită
«Ce n'o află omul aicea trăind».

Explicaţia e cam metafizică, şi încă de-o metafizică platoniciană, care aminteşte de vechea ipoteză a mareluĭ filozof grec despre originea cerească a lucrurilor şi a omuluĭ.

Din lumea ideilor, unde s'ar fi găsind tipul saŭ prototipul tutulor lucrurilor şi fiinţelor, a venit şi sufletul omuluĭ, întrupat în materia pămîntuluĭ. Şi nemulţumirea noastră nesfîrşită pe pămînt nu ar fi alt-ceva decît nostalgia ideală de izvorul ceresc al fiinţeĭ noastre sufleteştĭ, unde am fi trăit ca ideal în lumea ideilor, maĭ înainte de a trăi ca oamenĭ imperfecţĭ în lumea simţurilor.

Căcĭ sufletul nostru, ca raza de soare
Ce-şi are 'nceputul maĭ sus de pămînt,
Deşĭ luminează a sa închisoare,
Işĭ află în ceruri isvorul cel sfînt.

D-acolo adînca acea aspirare
Spre bunurĭ ascunse ce noĭ divinăm.
D-acolo deşertul, dorinţĭ, întristare
Ce chiar în plăcere ades le aflăm.
. . . . . ,

E interesantă de urmărit oscilarea şi vaccilarea sufletuluĭ poetuluĭ în bucata intitulată «*Meditaţiune*».

Maĭ întîĭ se încearcă a descrie *Toamna*.

Şi, după prima strofă, maĭ înainte chiar de a o stîrşi — la spectacolul galbenelor frunze pe dealurĭ semănate — un roiŭ de gînduri jalnice il năpădesc. Işĭ aduce aminte de prieteniĭ morţĭ în floarea vîrsteĭ. După două strofe, revine. Işĭ observă parcă slăbiciunea. Vrea să continue contemplarea obiectivă maĭ departe. Pauza momentuluĭ de schimbare a direcţieĭ gîndurilor se vede chiar din modul transcriereĭ în liniĭ punctate.

Strofa a 2-a începe:

Ce netedă cîmpie! cum ochiul se uimeşte!

Apoĭ, nu maĭ departe decît în strofa următoare, în mintea luĭ se desfăşoară priveliştea sîngeroaselor lupte ce s'aŭ dat pe acea cîmpie a Brăileĭ. D-aci spiritul luĭ trece la entuziasmul eroilor, pe care-l zăreşte sub forma uneĭ ilusiĭ şi a uneĭ vanităţĭ copilăreştĭ. Apoĭ urmează tristele luĭ gîndiriĭ relativ la zădărnicia glorieĭ şi a nemurireĭ. D-aci se urcă şi maĭ sus,

îmbrăţişează cu ochiĭ minţiĭ un cîmp şi maĭ larg de desiluziĭ omeneştĭ: cugetă asupra soarteĭ omenirĭĭ în genere, şi o presintă alergînd zadarnic după fericire, ca după un miraj, care necontenit fuge înaintea noastră, cu cît credem că ne apropiem de el. Şi încheie cu dureroasa exclamare adresată creiatoruluĭ.

Dacă în cartea soarteĭ omu-ar şti să citească,
Să-şĭ afle fieş care grozavul viitor,
Cine-ar maĭ vrea, stăpîne, aicea să trăiască
Cînd lumea e de chinurĭ nedeşertat isvor?

Aceeaşĭ melancolie, dar raportîndu-se la cause maĭ personale, în poezia *Miezul nopţeĭ*. Poetul îşĭ aduce aminte, în liniştea şi singurătatea nopţeĭ, de incercările triste, de amărăciunile vieţeĭ luĭ. Îşĭ aduce aminte cum şi-a perdut părinţiĭ şi pe toţĭ din prejurul luĭ, cum a rămas singur şi strein pe lume. Jalea îl îneacă. Se gîndeşte la moarte, ca la sfîrşitul dorit al uneĭ existenţe sdrobite.

Cu toate-că nu cunoaştem necazurile şi supărările prin carĭ a trecut Gr. A-

lexandrescu, ne înduioșăm. Și cînd zice, puțin cam teatral, nu e vorbă:

Văzînd zilele mele de suferințe pline,
Puiŭ mîna pe a mea frunte și caut un mormînt

ni se strînge, fără voie, inima de atîta desnădejde. Te gîndeștĭ de o dată, la momentele de apăsătoare și neagră descurajare ce aĭ avut, poate, vre-o dată în viață și în care aĭ înecat în tine, dacă n'aĭ mărturisit tare, dorința de-a nu maĭ fi.

O nouă fază a vieței sufletești începe acum, (pag. 105—129).

Rana s-a vindecat, s-a cicatrizat. Sufletul e gata de noĭ lupte, și negreșit de noĭ suferințe. Dar, maĭ încercat, el știe, din experiența trecută, să evite stîncile dureroaselor patimĭ covîrșitoare. A maĭ învățat ceva, de o filosofie practică foarte însemnată: a învățat să surprinză și să guste partea fericită a întîmplărilor.

Incercările luĭ îĭ ajută simpatia în dorința de a feri și pe alțiĭ de durerile

vieții. Îl vezi adesea în rolul de consolator, de povățuitor. Cine poate să mîngîie mai bine pe alții decît cel ce-a suferit?

Faza nouă e faza vibrațiilor sufletești mai amare, fără a fi sfâșietoare. Melancolia lor are timbrul resemnării înțelepte. E un suspin de om matur, mai mult de cît de copil naiv. Inima lui, în loc să iasă zdrobită din luptele de mai înainte, a ieșit mai oțelită, iar lira lui a căpătat noui coarde. Poetul trăiește nu numai în prezent, ci și în amintirile sale.

Ce mai poate urma după această fază afectivă? Ce liniște mai mare? Doar liniștea obiectivității filosofice.

Poetul începe a nu se ocupa atît de emoțiile sale, ci a privi împrejur și a medita.

Aici întîlnim o poesie către o copiliță de un an, mai mult o glumă; găsim *Cinele soldatului*, de un caracter cu totul obiectiv; *Fericirea*, o reflecsiune filosofică

Singura maĭ subiectivă și maĭ personală, e *Nina*, caracteristică prin felul afectuluĭ ce descrie: bucuria că a scăpat de dragoste, emanciparea sufletuluĭ din sclavia patimeĭ.

In sfirșit, Nino, simt că trăesc,—*esclamă el.*
Inima-mĭ astă-zĭ e izbăvită
D-acea sclavie nesuferită.

Ceea ce îĭ era nesuferit luĭ Alexandrescu, îĭ era *sclavia patimeĭ*, care face pe om să-șĭ uite de «legĭ și datorie».

Alcătuirea echilibrată a sufletuluĭ sĕŭ, nu l-ar fi îndemnat nicĭ-o-dată să zică:

Și cît de mult îmĭ pare răŭ
Că nu maĭ sufer încă

Nu era pare-se din acele naturĭ, carĭ caută beția patimeĭ, orgia sentimentelor zguduitoare.

N'avea însă nicĭ seninătatea liniștită, prea liniștită, adesea rece, dar vecĭnic zîmbitoare a luĭ Alexandri. In poesia Nina, jubilează negreșit «că numaĭ suferă». Iubirea caldă, însă maĭ intelectuală, era o necesitate a vieței luĭ. Ba,

mai mult: era una din condiţiile lui de fericire.

Aşa ne spune el însuşi în mai multe rînduri: precum în «Un ceas e de cînd anul trecu» (p. 76, str. 4), st. I, III şi IX, etc. Citez pe cea din urmă.

De mi-ar fi iertat astăzi a 'ncepe să trăesc,
Cîte mi-a dat amorul minuturi, ore bune,
La un loc adunate . . . . . .
Şi din toate o scurtă viaţă să 'ntocmesc.

Acest simţimînt pare a fi avut asupra lui, între altele şi mai întîi, efectul negativ d-a-l face să uite necazurile; apoi chiar efectul *stenic* de a-l pune în poziţie să'şi vază mai cu inimă şi cu avînt generos de datoriile sale.

Şi cea mai mare din datoriile sale este, încă odată, a contribui la progresul omenirii, la realisarea binelui obştesc. La acest scop tind *satirile* şi *fabulele* sale, cari bicĭuesc răul; la asta se gîndia poetul în liniştea singurătăţii sale. Căci, dacă Alexandrescu doreşte pacea vieţii de ţară, n-o doreşte numai pentru mulţumirea egoistă a odihnei şi

petrecerii. El nu poate cugeta și zice ca *Depărățeanu*, părăsind tumultul vieții de oraș, cu luptele lor nemiloase:

Nu maĭ vreaŭ să știŭ de cine
Face bine
Și de cine face răŭ.
Dela mic pînă la mare
Fie-care
E victimă saŭ călăŭ.

Nu. Preocuparea de interesele culturale ale omenirii nu-l părăsește nicĭ un minut.

La cîmp, locaș de plăcere,
Eŭ mulțumit aș trăi,
Liniștit și în tăcere,
Ziua mea aș împlini.
La binele care-mĭ place
Și neamului meŭ doresc,
Pe voĭ, cîți puteți a-l face,
Aș cerca să vă pornesc.

Ar da laude, ar împărți laurii onorii pentru ceĭ de ispravă;

Iar celuia ce se vinde,
Un trăznet răsbunător.

VI

Incheere.

Am schiţat în linii generale sistemul gîndirilor filosofice şi direcţiunea vieţii emoţionale depuse de Grigore Alexandrescu în *Meditaţiile* sale. Ar fi interesant a se analiza, din acelaş punct de vedere, şi restul volumului: *Epistolele*, *Satirele* şi *Fabulele*. Reunind resultatele studiului acestor două feluri deosebite de producţiuni artistice, s'ar complecta figura intelectuală, atît de multilaterală, a poetului.

Nu e numai un sentiment de pietate, nici numai interesul curat ştiinţific care împinge către desvelirea ideilor, ce

trăiesc în operele scriitorilor noștri maĭ distinși de altă dată. E chiar dorința de a-ĭ vedea contribuind încă de fapt la îmbogățirea și împodobirea culturei noastre. Ideile există numaĭ dacă le facĭ să se producă în spirite. Ideile carĭ staŭ scrise în cărțĭ, nu sunt reale, ci numaĭ posibile, numaĭ virtuale. Realitate n'aŭ în cărțĭ de cît literile, semnele tiparuluĭ. Și proba de viața intelectuală a unuĭ popor nu stă în mulțimea literaților și a scrierilor, chiar dacă acestea ar fi escelente. Stă în mulțimea și valoarea ideilor carĭ circulă în spiritul public, stă în mulțimea cărților bune din trecut saŭ de azĭ, *carĭ se citesc.*

Așa de puținiĭ dintre noĭ maĭ deschid azĭ operele unuĭ Alexandrescu și chiar Alexandri, în cît, vorbind de aceștĭ poeți, par'că vorbeștĭ de literatura romînă, de acum cîte-va secole, pe cînd nicĭ nu era. Nu s'a zis oare deja că literatura noastră începe dela Eminescu?

De ce să lăsăm să ruginească neîntrebuințate comorile moștenite dela

fruntaşiĭ sufleteştĭ aĭ neamuluĭ nostru? De ce să facem ca sgîrcitul care moare de foame svîrcolindu-se pe grămezĭ de aur? De ce să ucidem, prin nepăsarea noastră, aspiraţiile către o viaţă înaltă şi generoasă ale sufletelor marilor noştri artiştĭ? Eĭ cer, din adîncimile trecutuluĭ, să trăiască, şi nu pot trăi, ca spirite ce sînt, decît în spiritul nostru. Şi noĭ le închidem sufletul, şi ĭ lăsăm să moară, fără să băgăm de seamă că în viaţa lor a prins rădăcinĭ viaţa noastră, şi că intensa lor resuscitare este deplina noastră desvoltare sufletească.

BIBLIOTECA SFÎRŞIT UNIVERSITĂŢII

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1960
1985
BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY